

POTENCIALI RAZVOJA TURIZMA NA UNESCOVIH LOKACIJAH SVETOVNE DEDIŠČINE V SLOVENIJI

uredili
Matej Vranješ (†)
Aleš Gačnik
Tadeja Jere Jakulin

*potenciali razvoja turizma
na unescovih lokacijah svetovne dediščine v sloveniji*

*potenciali razvoja turizma
na unescovih lokacijah
svetovne dediščine
v sloveniji*

uredili Matej Vranješ (†), Aleš Gačnik in Tadeja Jere Jakulin

2021

Potenciali razvoja turizma na Unescovih lokacijah svetovne dediščine v Sloveniji

Aleksandra Brezovec, Tomi Brezovec, Aleš Gačnik, Šarolta Godnič Vičič, Tadeja Jere Jakulin, Simon Kerma, Nina Lovec, Zorana Medarić, Tina Orel Frank, Ljudmila Sinkovič, Matej Vranješ (†), Irena Weber
Strokovna monografija

Uredili • Matej Vranješ (†), Aleš Gačnik in Tadeja Jere Jakulin

Recenzenta • Igor Jurinčič, Barbara Navala

Jezikovni pregled • Davorin Dukič

Oblikovanje in prelom • Jonatan Vinkler

Fotografije • Aleš Gačnik, Šarolta Godnič Vičič, Simon Kerma, Zorana Medarić, Maruša Prapotnik, Ljudmila Sinkovič, Irena Weber

Izdala

Založba Univerze na Primorskem (zanjo: prof. dr. Klavdija Kutnar, rektorica)

Titov trg 4, SI-6000 Koper

Glavni urednik • Jonatan Vinkler

Vodja založbe • Alen Ježovnik

Koper 2021

ISBN 978-961-293-108-7 (pdf)

<http://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-293-108-7.pdf>

ISBN 978-961-293-109-4 (html)

<http://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-293-109-4/index.html>

DOI: <https://doi.org/10.26493/978-961-293-108-7>

© 2021 Založba Univerze na Primorskem

Brezplačna elektronska izdaja

Monografija odraža stvarno stanje do konca leta 2020. Gradivo za knjigo je nastalo v okviru internega projekta Katedre za kulturni turizem *UNESCO in turizem: Kje? Kdaj? Zakaj? Kako?* (UP FTŠ Turistica, »ProTuristične spodbude za projekte 2018«).

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 79199491

ISBN 978-961-293-108-7 (PDF)

ISBN 978-961-293-109-4 (HTML)

*Posvečeno dr. Mateju Vranješju,
odličnemu poznavalcu naravnih vrednot
in kulturne dediščine. S svojo humanistično
razgledanostjo, kolegialno odprtostjo
in človeško toplino je v Katedri za kulturni
turizem pustil neizbrisen pečat.*

Vsebina

UVOD

- 13 Irena Weber**
Uvodne vinjete
Meglice nad Ljubljano
Šola v naravi
Ariadnina nit
- 19 Irena Weber**
Metodološka izhodišča

POTENCIALI UNESCOVE DEDIŠČINE ZA SLOVENSKI TURIZEM

- 23 Aleš Gačnik**
Dediščinski turizem kot okvir za razvoj turizma na Unescovih lokalitetah
- 27 Tadeja Jere Jakulin**
Škocjanske jame
- 30 Tadeja Jere Jakulin**
Idrija
- 33 Tadeja Jere Jakulin**
Ljubljansko barje
- 37 Tadeja Jere Jakulin**
Snežnik-Ždroc

- 41 **Tadeja Jere Jakulin**
Kočevsko-Krokar
- 43 **Tadeja Jere Jakulin**
Primeri dobrih praks v sosednjih državah
- 45 **Aleksandra Brezovec, Tomi Brezovec, Aleš Gačnik, Šarolta Godnič Vičič, Tadeja Jere Jakulin, Simon Kerma, Nina Lovec, Zorana Medarić, Tina Orel Frank, Ljudmila Sinkovič in Irena Weber**
SWOT analiza upravljanja Unescovih lokacij snovne svetovne dediščine kot destinacij trajnostnega turizma

STRATEŠKE USMERITVE TRAJNOSTNEGA RAZVOJA TRŽENJA TURIZMA NA UNESCOVIH LOKACIJAH V SLOVENIJI

- 50 **Aleksandra Brezovec**
Strateški model trajnostnega razvoja in trženja turizma
- 54 **Aleksandra Brezovec**
Pozicioniranje Unescovih lokacij svetovne dediščine v ponudbo slovenskega turizma

DODATNE PRILOŽNOSTI ZA RAZVOJ TURIZMA NA UNESCOVIH LOKACIJAH

- 60 **Irena Weber**
Vključevanje otrok na Unescovih lokacijah: od Kapljice do Perkmandeljca
- 66 **Zorana Medarić**
Dostopnost Unescovih lokacij
- 70 **Aleksandra Brezovec**
Komuniciranje in interpretacija dediščine
- 72 **Matej Vranješ (†)**
Zvrsti zaščite okolja in dediščine – primerjalni pregled
- 76 **Simon Kerma**
Varovanje dediščine in upravljanje z obiskom – terenska opažanja
- 80 **Tomi Brezovec**
Vloga muzejev
- 85 **Aleš Gačnik**
Unescove lokalitete snovne dediščine, lokalno prebivalstvo in turisti
- 94 **Šarolta Godnič Vičič, Nina Lovec, Tina Orel Frank in Ljudmila Sinkovič**
UNESCO / UNESCOVA / UNESCO-va / UNESCOva / Unescova svetovna dediščina?

OKROGLA MIZA IN RAZSTAVA O UNESCOVI DEDIŠČINI NA SLOVENSKEM

100 Aleš Gačnik, Simon Kerma

Okrogla miza: Unesco in turizem – Kje? Kdaj? Zakaj? Kako?

105 Aleš Gačnik

Unescova snovna dediščina na Slovenskem skozi objektivne fotografov

DODATEK

Vizualni spomini na projektno delo

Beseda o Katedri za kulturni turizem

VIRI IN LITERATURA

1

uvod

Slika 1: „Kaj smo precedili?“ Ekspонат na razstavi „Moja Ljubljana“. Vrhnika, 2018.
Foto: Irena Weber.

Uvodne vinjete

Irena Weber

Namesto standardnega uvoda v tematiko, ki običajno pojasnjuje cilje, namene in rezultate projekta, s kratkimi povzetki in predstavitevami vsebin, smo se odločili za malce drugačen pristop. V prepletu kratkih impresionističnih vinjet, v katerih se vtisi s terena izmenjujejo z izjavami naših gostiteljev in drugih relevantnih akterjev, želimo prvenstveno izpostaviti poetiko prostorov skupaj z vezivom gostoljubja, ki smo ga bili člani Katedre za kulturni turizem deležni s strani gostiteljev na vseh izbranih lokacijah. Četudi so niti lahko različnih dolžin in debelin, barv in sestavin, so smeri in prepleti niti odločilni za kreacijo vzorcev.

Rdeča soba

Pridete v jamo pozimi, je dosti lepše kot poleti ... Ko pride topel zrak v jamo naredi meglice in pri nas so fantastične razsežnosti ... te meglice te malo zameglijo ... pozimi pa vidiš kristalno čisto ...

Stojan Ščuka, Park Škocjanske jame

Preden smo vstopili v jamo v času meglic, smo v promocijsko - kongresnem center *Pr Nanetovh* sedli v učilnico. Hiša je imela skozi čas več funkcij, ena od njih je bila šola. Stenske poslikave z valji, ki so se razkrile ob prenovi hiše, so posebej izrazite v "rdeči sobi". Tu smo, skladno z izvornim pomenom šole, ki je označevala pravo oziroma pravilno rabo prostega časa, razprli možnosti spoznavanja, druženja, sreča-nja in nabiranja znanja. Do tega, da bi ugledali "kristalno čisto", bo potreben še kakšen obisk.

Slika 2: Rdeča soba Pr Nanetovih. Park Škocjanske jame, 2018. Foto: Šarolta Godnič Vičič.

Meglice nad Ljubljano

Najpomembnejša je reka Ljubljana in zakladi, ki jih skriva... je arheološki fenomen ...samo v segmentu od Vrhnike do Ljubljane je bilo odkritih več kot osem tisoč predmetov ... skladno s konvencijo skušamo zaščititi vse predmete na mestu samem ...

Irena Šinkovec, Muzej in galerije mesta Ljubljane

Na razstavi na Vrhniki smo vstopili v mnogoplastne naracije in ambientalno interpretacijo preteklosti skozi predmete, besede, svetlobo ... Projekt *Moja Ljubljana* je prejel Unescov znak najboljših praks za podvodno kulturno dediščino.

Ob Ljubljani so nas pričakale barjanske meglice.

Za njimi sončno osvetljena pot škratov, kot inovativni turistični produkt.

In zamišljen prostor koliščarjev.

Tok Ljubljane lahko simbolno poveže razpršene lokacije. Institucija, ki je bila ustanovljena z namenom povezovanja, zaenkrat ne povezuje in ne sodeluje v raznolikosti.

Slika 3: Boja na mednarodni regati deblakov. Ljubljana, 2018. Foto: Irena Weber.

Šola v naravi

Ukvarjamo se z obrobjem, ki je zaščitna cona srčnega jedra pragozda ... Kako zavarovano dediščino prikazati?... Kako lahko ljudje ta prostor občutijo, začutijo, začnejo o njem razmišljati in pustijo čim manj sledi na poti do roba pragozda in na poti nazaj?

Bojan Kocjan, Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Kočevje.

Kaj pomeni hoditi po robu?

Izziv zamišljanja prostora, ki omogoča celostno izkušnjo, se nagovarja z izvirnostjo prostorskih projektov in dialoških mostov med disciplinami.

Odtisi medvedjih šap so na posteljnini v hostlu, kjer ideje, povezovanja roba s srcem, navdihujejo ustvarjalnost, izvirnost in spoštovanje raznolikosti pristopov.

Slika 4: Odtisi medvedjih šap na posteljnini v hostlu Bearlog. Kočevje, 2018. Foto: Irena Weber.

Ariadnina nit

Stoletja so rudarji odhajali v to podzemlje na težko in strupeno delo. Pred odhodom so si zaželeli SREČNO in odšli v podzemlje.

Jože Pavšič, upokojeni rudar in vodnik.

Ariadna je Tezeju poklonila klobčič niti, da je našel varno pot iz podzemlja. Ali je Ariadnina nit lahko v obliki čipke?

Prostorska kompaktnost in vsebinska razpršenost. Moč in lepota posameznih elementov se še ne povezuje v vzorec čipke. Niti zaenkrat tečejo preveč vsaksebi.

Slika 5: Srajčka iz čipke. Idrija, 2018. Foto: Irena Weber.

“Tako je to”

»Bili smo entuziasti ... ko je bilo več obiskovalcev, je moral jezik plesat' ves dan ... jezik je neutrudljiv ... tudi možgani se niso utrud'li, ker so dobili **kondicijo** ... kot bi govorili kakšni lepi dami, tako smo govorili vsem ... tako je to.«

Anton Ivančič, upokojeni vodnik, Škocjanske jame

Dokumentarna filmska pripoved ujame ščepec humorja, dobro voljo in nekaj nostalgije. Spomni, da naj bo stik med turistom in vodnikom v prvi meri sreča-nje ...

Slika 6: „Naklonjenost“. Park Škocjanske jame, 2018. Foto: Zorana Medarič.

Metodološka izhodišča

Irena Weber

Projektno delo je potekalo med 20. 6. 2018 in 16. 11. 2018 na izbranih Unescovih lokacijah snovne dediščine v Sloveniji v naslednjem časovnem zaporedju:

- Škocjanske jame,
- Snežnik-Ždrocle, Ljubljansko barje,
- Kočevje - Kroker in
- Idrija.

Metodološko je bil projekt zastavljen kot serija sondažnih terenskih raziskav v omejenem časovnem obdobju in obsegu enega terenskega dne za eno lokacijo.

Sondažne, ali preliminarne, raziskave na terenu so pomemben korak pri načrtovanju in usmerjanju raziskovalnega dela in omogočajo uvide v problematike, ki jih ni mogoče pridobiti zgolj na podlagi študija in analize literature. Temeljno izhodišče projekta je bilo pregledati in analizirati vključenost Unescovih destinacij v turistično ponudbo Slovenije.

Slika 7: Vodenje po Unescovi dediščini Idrije. Idrija, 2018. Foto: Simon Kerma.

Slika 8: Vodenje po učni poti Škocjan, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Vzorčenje za vsako lokacijo je bilo namensko in homogeno, z izbiro ključnih informatorjev, ki predstavljajo institucionalne deležnike na lokacijah. Zaradi časovne omejitve v tej fazi drugi deležniki (lokalna skupnost, turisti) niso bili vključeni v raziskavo. Tehnike zbiranja podatkov na terenu so vključevale opazovanje z udeležbo, terenske zapiske, fotografiranje, zbiranje vizualnega materiala in tekstovnih publikacij, neformalne intervjuje s ključnimi informatorji, variacijo panelnih skupinskih intervjujev. Dodaten terenski material je bil zbran na posebnem dogodku v Ljubljani – Regati deblakov – katerega so se udeležili predstavniki večine slovenskih Unescovih lokacij ter predstavniki iz tujine, ki predstavljajo Unescovo dediščino koliščarjev. Poleg skupinskega dela so člani katedre terenske podatke zbirali na podlagi individualnih raziskovalnih fokusov. Ob časovni omejenosti terenskega zbiranja podatkov je pri rezultatih potrebno upoštevati dejstvo, da vsi člani katedre niso bili prisotni na vseh terenih in so se pri analizi naslonili predvsem na analizo sekundarnih virov. Za posamezne segmente so bile uporabljene SWOT analiza, semiotična vizualna analiza, narativna analiza. V nekaterih delih so predlagane že nadaljnje tehnike raziskovanja.

Besedila so, zaradi specifičnih okoliščin dela, sestavljena na podlagi tehnike brikolaža.

2

*potenciali
unescove dediščine
za slovenski turizem*

Slika 9: Rekonstrukcija najstarejšega lesenega kolesa z leseno osjo na svetu.
Razstava Koliščarji z Velikega jezera, Ig, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Turizem kot najhitreje razvijajoča se panoga skriva veliko potencialov, ki v Sloveniji še nimajo pravega mesta. Dediščinski turizem je eden tistih, ki se počasi odpira v slovenskem okolju. Morda lahko iščemo razlog v identiteti. Kljub temu, da ima Slovenija že več kot tridesetletno zgodovino prvega vpisa v Unescovo kulturno dediščino, je le-ta v nacionalnem smislu še vedno neprepoznavna ali slabo prepoznavna. Odgovornost lahko iščemo tako na državni ravni kot na lokalni ravni, saj se logotip Unesca ne uporablja dosledno na vse lokacijah. A ko prepoznamo nevarnost, jo lahko zlahka spremenimo v potencial in spremembo z namenom razvoja. Tako je tudi z dediščinskim turizmom, ki ga predstavljajo Unescove lokacije v Sloveniji.

Slika 10: Medsebojna odvisnost svetovne naravne in kulturne raznolikosti je upodobljena v znaku svetovne dediščine, ki se uporablja za označevanje območij, ki so zaščiteni s Konvencijo o svetovni dediščini in zapisani na uradni Seznam svetovne dediščine. Škocjanske jame, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Dediščinski turizem kot okvir za razvoj turizma na Unescovih lokalitetah

Aleš Gačnik

Bolj kot se svet globalizira, večje je zanimanje za lokalno dediščino in kulturo. Lahko govorimo o globalnem trendu na področju turizma, in to takšnega, ki v ospredje motivov za turistična potovanja in doživetja postavlja raznoterost različnih dediščin, tako snovnih kot nesnovnih. Dediščinski turizem, kot podzvrst kulturnega turizma, je tako z vidika Svetovne turistične organizacije kot tudi mednarodne organizacije Unesco prepoznan kot ena najhitreje razvijajočih se zvrsti turizma, temelječa na turistični valorizaciji in razvoju dediščinskih potencialov na nivoju lokalnih skupnosti, destinacij in držav.

Slika 11: Vhod v turistični Antonijev rov. Idrija, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Dediščina, uvrščena na Unescov reprezentativni seznam, je razpeta med lokalnim in globalnim, zato jo moramo razumevati z glokalnega vidika. V prvi vrsti mora predstavljati vrednoto lokalnemu prebivalstvu, ki se s to dediščino dnevno srečuje, kot tudi destinaciji, ki s tem postaja vse bolj vizibilna. Z vpisi dediščine in naravnih vrednot na Unescove reprezentativne liste se praviloma povečuje turistično zanimanje za dediščino, kar se posledično odraža tudi na številu turističnih prihodov na izbrano Unescovo lokaliteto. To od samih upravljavcev tovrstnih lokalitet zahteva holistično senzibilnost, ustrezno pripravljenost in organiziranost. Še zlasti je to pomembno na področju nesovne kulturne dediščine, ki je po svoji naravi precej krhka, bolj ranljiva, s čemer pa se med turističnimi iskalci avtentičnih doživetij dviguje stopnja atraktivnosti in enkratnosti. To predstavlja veliko razvojno priložnost za manjše države, ki se lahko prav preko komuniciranja Unescove nesovne kulturne dediščine lažje pozicionirajo na turističnem trgu kot preko snovne.

Slika 12: Z vidika celostnega doživetja Unescovih znamenitostih je pomembna tudi gastronomska ponudba, ki naj bo čimbolj lokalno oz. regionalno zasnovana. Ponudba hitre globalne prehrane naj na takšnih točkah postane preteklost. Škočjanske jame, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

T. i. Unesco turisti so kot svojevrstni tematski globalni romarji, ki potujejo od ene Unescove lokalitete do druge in v teh okoljih preživljajo dopust, ki ga povezujejo tudi z drugimi dediščinskimi in turističnimi atrakcijami. Brez aktivnega, odgovornega in komunikativnega iskanja varstvenih in razvojnih rešitev, kot ploda strateškega sodelovanja lokalne skupnosti ter varuhov kulturne dediščine in turističnega gospodarstva, ne moremo priti do trajnostnega turističnega razvoja Unescovih lokalitet. Le usmeritev v integralno varstvo dediščine lahko pripelje do integralnega trajnostnega turističnega razvoja in do kreiranja inovativnih integralnih turističnih produktov. Vse ostalo vodi v stihijski razvoj, ki ni dober ne za sektor dediščine kot ne za sektor turizma.

Slika 13: Velik neizkoriščen potencial Unescovih lokalitet predstavlja tudi skromna ponudba turističnih spominkov. Idrija, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Strategija razvoja kulturnega turizma na Slovenskem¹ Unescovim lokalitetam še ni namenila ustrezne pozornosti. Njen velik pomen je izpostavljen v Operativnem načrtu trženja kulturnega turizma, v matriki kulturnega turizma, kjer je Unescova dediščina skupaj z drugimi mednarodno prepoznavnimi znamenitostmi uvrščena med TOP znamenitosti na ravni države, ki jih zaokrožujejo še »Ikonične znamenitosti«, »Plečnikova Ljubljana in Slovenija« ter »Doma v Sloveniji in najstarejše na svetu«.² Mednarodni turistični prepoznavnosti Slovenije, kot butične destinacije za zahtevnega obiskovalca, ki išče raznolika doživetja,³ naj bi v veliki meri prispevali tudi mednarodno prepoznavni in zaščiteni spomeniki in območja, kot izzivi in motivi za prihod kulturnih turistov. V kolikor želimo biti uspešni, prepoznavni in turistično konkurenčni, moramo preiti od varovanja in razvoja Unescovih lokalitet do varovanja in razvoja Unescovih destinacij.

1 Lebe idr., 2009.

2 Slovenska turistična organizacija, 2017.

3 Mihalič idr., 2017.

Slika 14: Na razmerja med zavarovanimi območji narave in turizmom opozarjajo tudi informativne table Parka Škocjanske jame, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Škocjanske jame

Tadeja Jere Jakulin

Lepota Škocjanskih jam, ki jo občuti obiskovalec, ko vstopi v neokrnjeno naravo slovenskega Krasa prinaša občutek spoštovanja do vseh, ki z jamo upravljajo in skrbijo zanjo. Od vodičev pa vse do upravljavcev, ki z navodili, tablami ter informacijami ob poti dosledno spoštujejo in izvajajo zakonska določila glede jam.

Z namenom, da se ohranja in raziskuje Unescova dediščina Regijskega parka Škocjanske jame, je Vlada RS sprejela Zakon o regijskem parku Škocjanske jame⁴ ter Zakon o varstvu podzemnih jam.⁵ Zakon o regijskem parku Škocjanske jame predvideva varovanje parka s **prepovedmi** o opravljanju kakršnih koli gradbenih ali zemeljskih del zunaj območij na-

4 Uradni list RS, 57/1996.

5 Uradni list RS, 2/2004.

Slika 15: Škocjanske jame – začetek in konec. Park Škocjanske jame, 2018. Foto: Simon Kerma.

selij, odlaganju odkopanih materialov in odpadkov izven določenih površin, izvajanju posegov, ki bi spremenili podobo značilne krajine, raziskovanju ali izkoriščanju mineralnih surovin, odvzemanju mivke iz struge ali bregov reke Reke ter spreminjanju njenega vodni režima, obremenjevanju zraka čez dovoljene meje, kurjenju ognja, onesnaževanja vode, prevažanja nevarnih snovi preko ozemlja, uporabljanja različnih motornih vozil razen intervencijskih vozil in kmetijsko gozdarskih strojev izven javnih cest, spreminjanja vegetacijske združbe s saditvijo neavtohtonih vrst, požiganja travniške in pašniške površine ter sežiganja rastlinskih ostankov na njivah brez nadzorstva polnoletne osebe, uporabljanja agrokemičnih sredstev za zatiranje in uničevanje rastlin ali živali zunaj obdelovalnih zemljišč, vznemirjanju, prenašanju, zastrupljanju, zadrževanju v ujetništvu, lovljenju ali ubijanju prostoživečih živali v nasprotju z zakonom oziroma s predpisom, ki ga sprejme vlada, nabiranju prostorastočih rastlin ali njihovih delov v komercialne namene, vnašanju neavtohtonih živalskih vrst, postavljanju reklamnih panojev, razen informacijskih oznak za potrebe parka, taborje-

Slika 16: V pričakovanju organiziranega vodenja po Škocjanskih jamah, 2018. Foto: Simon Kerma.

nju, parkiranju in puščanju motornih vozil ali bivalnih prikolic zunaj za to določenih prostorov ter nenadzorovanem obiskovanju jam.

Zaradi potreb razvoja parka in tam živečih prebivalcev je na območju parka ob soglasju ministra *dovoljeno nekaj posegov* v prostor, in sicer:

- gradnja infrastrukturnih objektov ali naprav za naselja (električne, vodovodne, kanalizacijske naprave);
- obnova obstoječih cestnih ali gradnja manjših odsekov novih cest ali gradnja nove turistične pešpoti;
- obnova in utrjevanje jezov in obrežij Reke zunaj Škocjanskih jam;
- prenova in nadomestitev obstoječih stavb;
- uporaba peskokopov in kamnolomov za lastne potrebe prebivalcev parka.

Zaščita parka se vrši tudi preko prepovedi:⁶ spreminjanja oblikovitosti in sestave površja z zemeljskimi deli, izkopavanja, nabiranja in odnašanja petrografskih, mineraloških in paleontoloških vzorcev, uničevanja, poškodovanja ali odstranjevanja sigaste tvorbe in drugega inventarja jame, miniranja, onesnaževanja sten, stropa in tal jame, izkopavanja, nabiranja in odnašanja posameznih primerkov rastlinskih vrst, razen sanitarne sečnje ob

6 Javni zavod Park Škocjanske jame, 2015.

vhodu v jamo, postavljanja samostojno stoječih drogov in anten, povzročanja hrupa, ki presega 45 Leq (dBA), razen pri rednih dejavnostih vzdrževanja parka, metanja kamenja in drugih predmetov v jamska žrela ali vhode in prepade, opravljanja posegov, ki lahko ogrožajo vhode in bližnjo okolico jam ter snemanja v jamah.

Neposredni nadzor na zavarovanih območjih zagotavljajo upravljavci zavarovanih območij. Po 155. členu Zakona o ohranjanju narave (ZON)⁷ neposredni nadzor v naravi nad spoštovanjem prepovedi tega zakona in na njegovi podlagi izdanih predpisov izvajajo poleg inšpektorjev tudi naravovarstveni nadzorniki, ki že vsaj tri leta opravljajo naloge neposrednega nadzora v naravi v javnem zavodu Park Škocjanske jame. Le-ti neposredno spremljajo stanje, nadzirajo izvajanje varstvenih režimov, ugotavljajo dejansko stanje pri kršitvah prepovedi iz ZON in na njegovi podlagi sprejetih predpisov ter obveščajo pristojne inšpekcijske organe. Naloge neposrednega nadzora lahko izvajajo tudi prostovoljni nadzorniki, to so polnoletni državljani Republike Slovenije, ki imajo pooblastilo po ZON.

Idrija

Tadeja Jere Jakulin

Misel na tisoče rudarjev, ki so v zgodovini rudnika Idrija nakopali tone in tone živega srebra v več sto kilometrski mreži rovov, obiskovalca premakne v preteklost. Pokažejo se mu slike rudarskih družin, »prhavzov«, veselja ob izkopu živosrebrne rude in žalosti ob nesrečah, ki niso bile redke. Rudnik, ki je povzročil nastanek mesteca in njegovo rast, rudnik, ki je botroval sebi prilagojeni kulinariki, šegam in navadam, rudnik, ki je s svojim sedemsto kilometrskim sistemom rovov drugi največji rudnik živega srebra na svetu... Občudovanja vredno delo človeka v sozvočju z naravo.

Na seznam je od leta 2012 vpisana dediščina živega srebra Idrija in Almadén, dveh največjih in med seboj povezanih živosrebrovih rudnikov na svetu. Na seznam vpisana dediščina v Idriji zajema dediščino rudnika in rudarjenja v najširšem pomenu: tako industrijsko in tehniško dediščino, kot npr. živosrebrovo rudišče, podzemne rove in jaške, vhodne stavbe, skladišče živega srebra in žita, upravne stavbe, topilnico, stanovanjske hiše, šolske zgradbe, cerkve kot tudi nesnovno dediščino kot del načina življenja idrijskega rudarja, poti, po katerih se je živo srebro tovorilo v svet. Mednjo sodijo: Antonijev rov - v muzej urejeno idrijsko podzemlje, grad

7 Uradni list RS, 56/1999.

Slika 17: Industrijska dediščina kot dediščinsko turistična atrakcija.
Idrijska kamšt, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Gewerkenegg, v katerem domuje muzej industrijske in tehniške dediščine, jašek Frančiške z obnovljenimi rudniškimi stroji in napravami, idrijska kamšt, topilnica, klavže, rudniško žitno skladišče, rudniško gledališče, idrijska rudarska hiša. Almadén in Idrija sta bila zgodovinsko povezana in sta skupaj ohranila raznoliko in edinstveno industrijsko ter tehnično dediščino glede pridobivanja živega srebra in oba ustrezno predstavljata različne vidike »kulture živega srebra«, tako v tehniškem, industrijskem in gospodarskem kot tudi na splošno v kulturnem, urbanem, socialnem in ekološkem smislu. Mesti pričata o dolgem obdobju pridobivanja živega srebra, specifičnem načinu pridobivanja rude (tako s tehniškega kot socialnega vidika) in njegovem razvoju. Na obeh lokacijah je ohranjenih veliko elementov rudarske infrastrukture – tako pod kot nad zemljo, veliko je tehniške dediščine, povezane z rudarjenjem ter transportom rude, prav tako so ohranjeni urbani in spomeniški elementi ter dediščina, ki pričajo o življenju in delovnih pogojih rudarjev.

Slika 18: Komunikativna muzealizacija dediščine živega srebra. Mestni muzej Idrija, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Upravljanje in financiranje rudnika

Center za upravljanje z dediščino živega srebra v Idriji, ki je bil ustanovljen s sklepom Vlade RS,⁸ zagotavlja celovito in trajnostno upravljanje ter ohranjanje kulturne dediščine, povezane z idrijskim rudiščem v Idriji. Zavod sledi svojemu ustanovnemu namenu in izvaja dejavnosti, ki predstavljajo varovanje in zaščito kulturne in naravne dediščine živega srebra:

- vzdržuje nezaliti del jame in nadzira vplivno območje idrijskega rudnika,
- vzdržuje glavne objekte in nepremičnine dediščine živega srebra v Idriji,
- sodeluje pri upravljanju z dediščino živega srebra v Idriji,

8 Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Center za upravljanje z dediščino živega srebra Idrija, 2011.

- izvaja raziskovalne in s tem povezane dejavnosti o dediščini živega srebra v Idriji,
- načrtuje, vodi in izvaja razvojne projekte na področju delovanja zavoda,
- sodeluje z drugimi upravljavci dediščine živega srebra v Idriji,
- skrbi za ozaveščanje prebivalstva ter raziskuje vplive živega srebra z namenom izboljšanja kakovosti življenja prebivalcev.⁹

Turistične znamenitosti

Antonijev rov - turistični rudnik, grad Gewerkenegg, Mestni muzej Idrija, topilnica Hg, idrijska kamšt, Rake - vodni kanal, Šelštev - vhod v Antonijev rov, idrijska rudarska hiša, magazin (rudarsko skladišče za žito), jašek Frančiške.

Vizija

Idrija neguje svojo zapuščino, vendar se prizadeva za tranzicijo iz rudarskega v industrijsko mesto in se osredotoča v diverzifikacijo in gradnjo pametnega mesta. Idrija postavlja temelje projektu 3Smart, katerega rezultati bodo vidni v prihajajočih letih.

Ljubljansko barje

Tadeja Jere Jakulin

Megla, ki tako rada zakriva mokrišče Ljubljanskega barja, tudi nam ni prizanesla. A kljub temu smo odkrili zgodbe in legende, ki se skrivajo na izobraževalni Poti močvirskih škratov na Mali plac. Močvirske beležke lahko šolarjem in dijakom, staršem in starim staršem popestrijo odkrivanje Ljubljanskega parka in njegove okolice.

Preostanki dveh prazgodovinskih kolišč z Ljubljanskega barja (dve lokaciji pri Igu) so del dediščine prazgodovinskih kolišč okoli Alp, ki zajema izbor 111 od skupno 1000 arheoloških območij v šestih alpskih državah. Kolišči s svojo izjemno univerzalno vrednostjo prispevata k edinstveni predstavitvi prazgodovinskih koliščarskih civilizacij skupaj s prepoznavnimi kulturnimi in zgodovinskimi povezavami, ki so se raztezale v zaozroženem geografskem območju več kot 4500 let. Predstavljena je bogata in raznolika koliščarska dediščina iz zelo dobro ohranjenega lesa, med dru-

9 *Ibid.*

Slika 19: Mistične pokrajine. Ribniki ob Ljubljani, okolica Vrhnike, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

gim tudi okoli 5200 let staro leseno kolo, ki je do sedaj najstarejše najdeno kolo z osjo na svetu. Ohranjena kolišča so pomembna za razumevanje sprememb, ki so se dogajale v obdobjih neolitika in bronaste dobe v Evropi nasploh in predstavljajo podroben vpogled v naselitev in ureditev skoraj 5000 let trajajočih prazgodovinskih skupnosti v alpskih regijah Evrope, gradnjo in delovanje teh skupnosti v okolju, poti trgovanja s kremenom, školjkami, zlatom, jantarjem in keramiko ter na načine transporta (kanuji, leseno kolo), ohranjenega je tudi nekaj tekstila. Vse to omogoča edinstven vpogled v življenje in delovanje približno 30 različnih kulturnih skupin. Lokacija je bila vpisana v Unescovo dediščino l. 2011.

Turistične znamenitosti

Muzeji z vpogledom v dediščino koliščarjev: Narodni muzej, Mestni muzej Slovenije, stalna razstava Koliščarji z velikega jezera na Igu, območje kolišč na Igu.

Slika 20: Vpogled v skrivnostni svet koliščarjev. Društvo Fran Govekar Ig, 2018.
Foto: Simon Kerma.

Za upravljanje s krajinskim parkom in zagotavljanje izvajanja določb akta o zavarovanju Ljubljanskega barja je Vlada Republike Slovenije julija 2009 s sklepom ustanovila Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje. Poleg lastnega trženja Zavod finančno podpira država s sredstvi več ministrstev (MOP, MK, MIZŠ) ter Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov.¹⁰

Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje ostanke kolišč varuje z naravovarstvenimi režimi iz Uredbe o Krajinskem parku Ljubljansko barje.¹¹ Uredba vsebuje tudi določbe o pravilih ravnanja v Krajinskem parku tako, da varstveno usmerja dejavnosti in aktivnosti v parku z namenom, da se:

- dosega ugodno stanje rastlinskih in živalskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov;

¹⁰ Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje, 2018.

¹¹ Uradni list RS, 112/2008.

Slika 21: Pot močvirskih škratov na Mali Plac, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

- ohranjajo in dosegaajo za krajinski park pomembne hidrološke razmere;
- ohranja krajinska pestrost;
- ohranjata in povečujeta skupni obseg ekstenzivnih travnikov linijskih struktur;
- ohranjajo površine, poraščene z gozdom;
- usmerja uporaba fitofarmaceutskih sredstev.

Varstveni režimi, ki veljajo v prvem varstvenem območju KP Ljubljansko barje in kjer se nahajajo tudi ostanki prazgodovinskih kolišč, v celoti zagotavljajo tudi ohranitev le-teh. Ključno je, da se zagotavlja dovolj visoka raven talne vode, ki ustvarja ugodno stanje za ohranitev ostankov kolišč, obenem pa se omogoča tudi obstanek važnih, biotsko raznovrstnih, mokrotnih travnikov nad njimi. Po mnenju vodstva parka pa je pravna zaščita le osnova za varovanje kolišč. Neposredno poteka varovanje krajinskega parka prek modela upravljanja Krajinskega parka Ljubljansko barje. Model temelji na stalnem sodelovanju, komunikaciji in usklajevanju

zavoda z lokalnimi skupnostmi, stroko ter politično in finančno podprtim okoljem in prebivalci.

V okviru svojih nalog JZ KP Ljubljansko barje skrbi za varovanje krajinskega parka s tem da:

- spremlja in analizira stanje naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti ter okolja v krajinskem parku;
- skrbi za izvajanje razvojnih in varstvenih usmeritev ter varstvenih režimov;
- sodeluje s strokovno organizacijo pri pripravi naravovarstvenih smernic, naravovarstvenih mnenj in drugih mnenj, pogojev, soglasij ter strokovnega gradiva za dela, ki se nanašajo na krajinski park;
- izvaja ukrepe varstva narave v krajinskem parku skupaj z ukrepi pogodbenega varstva in skrbništva v skladu s predpisi, ki urejajo ohranjanje narave;
- skrbi za opravljanje naravovarstvenih nalog oziroma jih opravlja;
- sodeluje z upravnimi organi in organizacijami, ki izvajajo naloge varstva, upravljanja ali rabe naravnih dobrin na pravno določenih območjih oziroma na teh področjih opravljajo javno službo;
- sodeluje z inšpekcijskimi službami, nevladnimi organizacijami, lastniki, najemniki in drugimi uporabniki zemljišč v krajinskem parku, jim strokovno pomaga in svetuje;
- sodeluje pri pripravi programov, načrtov in drugih razvojnih in varstvenih dokumentov za del, ki se nanaša na krajinski park;
- skrbi za predstavitev krajinskega parka ter ozaveščanje in izobraževanje javnosti o krajinskem parku.¹²

Javni zavod KP pa v okviru svojih javnih pooblastil neposredno nadzira krajinski park v skladu s predpisi, ki urejajo ohranjanje narave.

Snežnik-Ždrcle

Tadeja Jere Jakulin

Gozdni rezervat Snežnik-Ždrcle je največji gozdni rezervat v Sloveniji, ki obsega skoraj 800 ha starodavnih bukovih gozdov, s predeli prvinskih gozdov, zaradi specifičnih rastiščnih razmer blizu morja in višine Snežnika pa bukev tu tvori zgornjo gozdno mejo in izpričuje moč preživetja v najbolj

12 Krajinski park Ljubljansko barje, 2011.

Slika 22: Prvobitni bukovi gozdovi na snežniškem pobočju. Snežnik, 2018. Foto: Simon Kerma.

ekstremnih razmerah. Bukev je pomemben gradnik v zmernih listnatih gozdovih in predstavlja izjemen primer ponovne naselitve in razvoja kopenskih ekosistemov ter združb po zadnji ledeni dobi. Gozdni rezervat leži sredi obsežnih gozdov, ki so vključeni v omrežje Natura 2000. Na Unescov seznam svetovne dediščine se je uvrstil kot del transnacionalne razširitvene nominacije »Prvinski bukovi gozdovi Karpatov in drugih regij Evrope«.

Odbor za svetovno dediščino je tem gozdovom priznal posebno univerzalno vrednost, ker skupno predstavljajo dokaz izjemnega razvoja in vpliva bukovih ekosistemov v Evropi, ki so jih le-ti imeli od zadnje ledene dobe.¹³ To je bil tudi glavni razlog za vpis l. 2017. Ti gozdovi zmernega pasu imajo najbolj popolne in celovite ekološke vzorce in procese čistih in mešanih sestojev bukke v različnih okoljskih razmerah, kot so klimatske in geološke razmere, po vseh evropskih bukovih gozdnih regijah. Zajemajo vse višinske pasove, od obale pa vse do gozdne meje v gorah, nadalje vključujejo najbolj ohranjene sestoje na mejah areala bukke.

13 Ministrstvo za okolje in prostor, 2017.

Slika 23: Botanični rezervat. Planinska pot na Snežnik, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Turistične znamenitosti

Zaradi statusa rezervata s strožjim režimom vstop v gozdni rezervat ni dovoljen. Pragozd Krokari in Snežnik-Ždrocle pravno ščiti 5. člen državne uredbe o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom, ki za njihovo upravljanje določa dva režima: strogega in blažjega. Blažji režim, ki velja za Snežnik-Ždrocle, zajema dovoljen obisk gozda po označenih poteh, ki potekajo skozi gozdni rezervat v spremstvu delavca zavoda in dovoljuje vzdrževanje gozdne ali ogledne učne poti ter informacijskih tabel, ki so določene v načrtih za gospodarjenje z gozdovi. Izdelavo nove učne ali ogledne poti se dovoli le z dovoljenjem ministrstva. Današnja situacija v rezervatu Snežnik-Ždrocle omogoča ogled rezervata prek štirih planinskih poti. Snežnik vsako leto obišče nekaj tisoč ljudi. Na Zavodu za gozdove pa razmišljajo o tem, da bi znotraj rezervata Snežnik-Ždrocle oblikovali več ob-

Slika 24: Lesena skulptura medveda kot del identitete območja in gostišča Mašun. Mašun, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

močij strogega režima, kot ga opredeljuje 3. člen Uredbe Vlade RS o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom.¹⁴

Zavod za gozdove RS in OE Kočevje, ki upravljata s pragozdovoma Krokra in Snežnik-Ždrocle, morata po Uredbi Vlade RS o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom¹⁵ zagotavljati: pravočasno obnovo oziroma posek prestarega drevja, malo površinsko izvajanje sečenj, puščanje primerno visokih panjev pri poseku drevja na plazovitih območjih in območjih, kjer je nevarnost snežnih plazov, ročno spravilo oziroma spravilo z žičnimi napravami, sanacijo poškodovanih tal zaradi preprečevanja erozije, odstranjevanje drevja iz hudourniških strug, pravočasno izvedbo vseh gozdno gojitvenih del, ki zagotavljajo ohranitev in stabilizacijo varovalne vloge gozda in rabo biološko razgradljivih olj pri delu s stroji in napravami.

Kočevsko-Krokra

Tadeja Jere Jakulin

Pod Unescovo dediščino sodi Gozdni rezervat Pragozd Krokra (840-1170 m.n.v.), ki je del širšega območja Kočevske, na katerem gozd pokriva več kot 75 % površine. Na tem območju so značilni dinarski jelovo-bukovi in bukovi gozdovi, ki skupaj pokrivajo kar 65 % gozdne površine.

Pragozd Krokra spada med nedotaknjene prvinske bukove gozdove, ključne ostanke bukovih gozdnih združb v severnem delu ilirske bukove gozdne regije Evrope, ki so tu preživele ledeno dobo in se po njej začele širiti proti srednji Evropi in Karpatom. Iz tega razloga je pragozd Krokra nepogrešljiv element končne slike sedanjega ekološkega procesa evropske širitve bukovih gozdov. Gozdni rezervat Pragozd Krokra je s površino 74,49 ha največji pragozdni ostanek v Sloveniji.

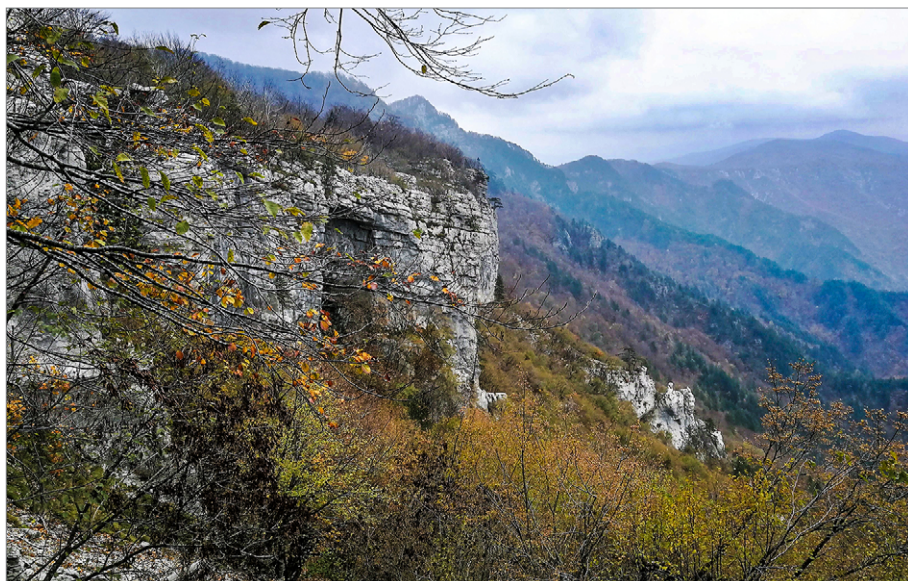
Na Unescov seznam svetovne dediščine se je uvrstil kot del transnacionalne razširitvene nominacije »Prvinski bukovi gozdovi Karpatov in drugih regij Evrope« leta 2017. Pragozd Krokra trenutno še nima upravljavca. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Kočevje v okviru svojih pooblastil na območju izvaja javno gozdarsko službo, vendar ne financira aktivnosti. Tudi MOP še nima posebne proračunske postavke za Unesco ali Pragozd Krokra. Kmalu naj bi začel teči mednarodni projekt Interreg CE »BEECH POWER«, ki se bo na meddržavnem nivoju ukvarjal z usklajeva-

14 Uradni list RS, 88/2005.

15 *Ibid.*

Slika 25: Fotografsko dokumentarno delo kot sestavina terenskega raziskovalnega dela v kočevskih gozdovih. Kočevsko, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Slika 26: Na robu pragozda Krokra (v ozadju za steno). Kočevsko, 2018. Foto: Simon Kerma

njem upravljanja območij iz skupne nominacije. V Sloveniji projekt koordinira ZGS, sodeluje MOP. Podobno tudi Gozdni rezervat Snežnik-Ždrocle še nima določenega upravljavca in urejenega financiranja.

Primeri dobrih praks v sosednjih državah

Tadeja Jere Jakulin

Avstrija

Avstrija je ustanovila »Mrežo lokacij avstrijske svetovne kulturne dediščine«, ki spodbuja in podpira povezovanje deležnikov - devet upravljavcev svetovne dediščine, predstavnike pristojnih ministrstev, predstavnike lokalnih oblasti, predstavnike avstrijskega urada za spomenike, predstavnike avstrijske Komisije za Unesco, strokovnjake za spremljanje ICOMOS Avstrija in druge ustrezne lokalne zainteresirane strani. Zagotavlja kompetence in strokovno delo na področju dediščine. Enkrat na leto se avstrijski deležniki svetovne dediščine sestanejo na letnem srečanju na enem mestu svetovne dediščine, da bi omogočili vpogled v lokalno prakso upravljanja. Cilji so izmenjava informacij, izmenjava izkušenj o vprašanih upravljanja in učenje iz primerov dobre prakse.¹⁶ Poleg tega se devet upravljavcev območij redno srečuje s pristojnim ministrstvom in Komisijo za Unesco, da bi delali na skupnih vprašanih in izzivih s ciljem, da se izboljša izvajanje Konvencije o svetovni dediščini.

Madžarska

Tako kot Slovenija ima Madžarska nesnovno kulturno dediščino, povezano s karnevalom, in sicer Busó prireditve v Mohácsu, ki označujejo konec zime. Plesalci so oblečeni v velike volnaste plašče z zastrašujočimi lesenimi maskami na obrazih. Madžarska ima kot dobro varstveno prakso v Registru iz leta 2011 vpisano Táncházovo metodo prenosa nesnovne kulturne dediščine, ki predstavlja model poučevanja ljudskega plesa in glasbe ter združuje tradicionalne oblike pridobivanja s sodobnimi pedagoškimi in akademskimi metodami. Udeleženci pridobijo plesno znanje od izkušenih članov ali nosilcev tradicije z neposrednim opazovanjem in imitacijo, ob spremljavi žive glasbe, ob tem pa uporabijo svojo individualno raven ustvarjalnosti, da razvijejo svoje sposobnosti in plesne sposobnosti. Ples dopolnjujejo pouk petja, rokodelske dejavnosti in etnografske predstavi-

16 Council of Europe, 2019.

tve. Vsak ne glede na starost, usposobljenost ali predhodno izpostavljenost lahko postane aktiven udeleženec. Cilj je vzpostaviti na vrednoti temelječo skupnost, zabavno, a hkrati poučno obliko rekreacijske dejavnosti s prakso in prenosom nematerialne kulturne dediščine. Táncházove metode se uporabljajo tudi v umetniških šolah in na vseh stopnjah izobraževanja ter vplivajo na ljudski ples in glasbeno delovanje. Vse več publikacij popularizira Táncház in pomaga pri izpopolnjevanju in prenosu njegove metodologije, centri za narodni ples in glasbene vire pa javnosti omogočajo dostop do arhivskih posnetkov. Model je enostavno prilagodljiv za varovanje in prenos neopredmetene kulturne dediščine katere koli skupnosti s pomočjo praktičnega pridobivanja, s čimer ohranja svojo raznolikost.¹⁷

Italija

Italija je s svojimi enainpetdesetimi lokacijami, ki so na seznamu dediščine Unesca, ena tistih držav, ki ima instrumente varovanja najbolj razvite, ravno tako tudi dobre prakse. Ustanovila je t.i. Kulturne modre čelade, ki predstavljajo vzpostavitev mehanizma za hitro posredovanje in zaščito kulturne dediščine. To je delovna skupina, sestavljena iz nacionalnih odmevnih strokovnjakov, ki jih ima organizacija na razpolago za posredovanje v krizi in izrednih razmerah. Italija je l. 2016 tudi podpisala z Unescom sporazum o soglasju ter dala na razpolago italijansko delovno skupino Unite4Heritage.¹⁸ Sestavljajo jo karabinjerji in civilni strokovnjaki za varstvo kulturne dediščine. Italija je ob polnem angažmaju ministrstva za kulturo in oddelka za karabinjerje na čelu boja proti nezakonitemu trgovanju s kulturno dediščino, obenem pa je v zadnjih nekaj letih financirala številne projekte obnove in ohranjanja ogroženih območij Unesca: v Sredozemlju (Betlehem, Jeruzalem in Petra), v Iraku, Afganistanu (muzej Ghazni, minareti Jam in Masala), v Afriki (Axum arheološki park, ohranjanje zemeljske arhitekture v Etiopiji in Maliju), v Aziji (najdišče Moj sin v Vietnamu) in jugovzhodni Aziji (najdišče Angkor Vat v Kambodži). Poleg tega trenutno poteka obsežen projekt sodelovanja za varovanje libijske kulturne dediščine, ki spodbuja krepitev zmogljivosti in usposabljanje strokovnjakov za kulturno dediščino.

17 UNESCO, 2019.

18 Rappresentanza Permanente d'Italia UNESCO, 2019.

Hrvaška

V Unescov register najboljših praks za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine sveta ima Hrvaška vpisan rovinjski Ekomuzej Batana. Predstavlja edinstven pristop k ohranjanju snovne in nesnovne dediščine Rovinja. Ekomuzej je nastal na pobudo lokalnih prebivalcev in s pomočjo razvojnih projektov.

SWOT analiza upravljanja Unescovih lokacij snovne svetovne dediščine kot destinacij trajnostnega turizma

Aleksandra Brezovec, Tomi Brezovec, Aleš Gačnik, Šarolta Godnič Vičič, Tadeja Jere Jakulin, Simon Kerma, Nina Lovec, Zorana Medarić, Tina Orel Frank, Ljudmila Sinkovič in Irena Weber

»Naša želja z zvezi s turizmom je vzpostavitev okolju prijaznega obiskovanja parka in širjenje zavesti o parku.«

NOTRANJNI DEJAVNIKI

ZUNANJI DEJAVNIKI

Slika 27: SWOT matrika - analiza upravljanja Unescovih lokacij snovne svetovne dediščine v Sloveniji.

Komentar SWOT matrike

Na podlagi informacij, zbranih skozi pogovore z upravljavci in predstavniki drugih deležnikov kakor tudi na terenskih ogledih lokacij, smo opredelili notranje in zunanje dejavnike upravljanja Unescovih lokacij, jih ponderirali ter razvrstili med prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti glede trajnostnega razvoja turizma.

Med prednosti, ki izhajajo iz notranjih dejavnikov upravljanja lokacij, so uvrščene značilnosti lokacij, ki jih je potrebno ohranjati, izpostavljati in nadalje krepiti z upravljavskimi ukrepi. Odločilna prednost, ki je skupna vsem lokacijam, je ugled in prepoznavnost znamke Unesco. Ta je predvsem v mednarodnem turizmu sinonim za dediščino svetovnega pomena, ki združuje obljubo o atraktivnosti in obenem zaščitenosti (trajnostnem razvoju) območja. Druga prednost je kadrovska multidisciplinarnost, ki zagotavlja bolj premišljene, za dediščino varnejše ukrepe v smeri turizma. Ta prednost je izrazitejša tam, kjer so v tim vključeni tudi strokovnjaki s področja turizma. Naslednja prednost, ki je morda povezana prav s prejšnjo, je odprtost managementa do znanja in novih idej. Stalen dotok znanj in spodbujanje novih idej omogočata na eni strani večjo odzivnost na potrebe lokacije in na drugi strani na hitro spreminjajoče se trende vedenja obiskovalcev. Med prednostmi, zaznanimi s strani obiskovalcev, pa so ustrezna dostopnost, označenost in interpretacija dediščine ter zadovoljstvo z izkušnjo na lokaciji (doživetjem dediščine).

Ključna slabost pri vključevanju snovne Unescove dediščine Slovenije v turistično ponudbo je nepovezanost upravljavcev dediščine oz. lokacij/destinacij. Povezovanje in skupni nastopi do turističnih in drugih pomembnih deležnikov bi omogočili ustrežnejšo vključitev v turistično ponudbo ter še več nadzora nad trajnostnim razvojem turizma na teh lokacijah. Slabost je tudi nedoslednost pri uporabi oznake/znamke Unesco, ki ne prispeva k utrjevanje zavesti o splošni atraktivnosti in obenem zaščitenosti Unescove dediščine (predvsem v nacionalnem okolju). Odsotnost strategij razvoja turizma (četudi zelo omejenega) na posameznih lokacijah otežuje kakovostne ukrepe za trajnostni turistični razvoj in smiselne poteze vključevanja v turistično ponudbo. Strateški koraki vključevanja Unescovih lokacij v slovensko turistično ponudbo bi morali biti zastavljeni v sodelovanju z STO. Unescove lokacije svetovne dediščine v Sloveniji morajo postati viden partner Slovenske turistične organizacije. Skozi zgodbe svetovne dediščine se pripovedujejo zgodbe države kot turistične destinacije (vsaj tako uspešno kot skozi zgodbe vrhunskih športnikov).

Priložnosti so torej v aktivnem vključevanju v operativne načrte razvoja in trženja kulturnega turizma Slovenije (tudi po letu 2020), v skupnih predstavitvah na tujih trgih in v krepitevi specializiranih znanj s področja kulturnega, dediščinskega in trajnostnega turizma (v sodelovanju s Turistico in UNESCO UNITWIN mrežo usposabljanj turističnih managerjev svetovne dediščine). Priložnosti so tudi v izkoriščanju kreativnih potencialov lokalnega in širšega okolja za razvijanje inovativnih rešitev (storitev, produktov, komunikacij) na področju turizma.

Med zunanje dejavnike, ki predstavljajo ovire za trajnostni razvoj turizma v povezavi z Unescovimi lokacijami v Sloveniji, smo opredelili razpršenost (in nadaljnjo nepovezanost) lokacij, slabosti javnega prometa, ignoriranje Unesca s strani STO ter pomanjkanje turističnih kapacitet na lokacijah in v okolici. Nevarnost predstavljajo tudi trendi pretirane komercializacije dediščinskega turizma, konflikti s turisti zaradi neustreznih (netrajnostnih) vedenjskih praks ter vplivi podnebnih sprememb na dediščino.

3

*strateške usmeritve
trajnostnega razvoja
trženja turizma
na unescovih lokacijah
v sloveniji*

Slika 28: Velika zloženka. Park Škocjanske jame, 2018. Foto: Šarolta Godnič Vičič.

»Mi nimamo interesa preučevati ali kakorkoli razvojno študirati tega področja. Pričakujemo, da bo to naredila neka turistična organizacija.«

Strateški model trajnostnega razvoja in trženja turizma

Aleksandra Brezovec

Vsaka lokacija, ki jo Unesco prizna in uvrsti na seznam lokacij svetovne dediščine, dobi priložnost, da (na novo) definira svojo turistično identiteto. Vendar pa nagel razvoj turizma, spodbujen s sodobnim tehnološkim in ekonomskim razvojem, prinaša Unescovim lokacijam svetovne dediščine tako priložnosti kot tveganja. Med priložnostmi so ustvarjanje in inoviranje na področju turističnih proizvodov in storitev ter povezovanje različnih deležnikov za dvig prepoznavnosti lokacije. Med tveganji so komodifikacija dediščine, konflikti z lokalnim prebivalstvom, onesnaženje in degradacija prostora. Če želi Unescova lokacija izkoristiti priložnosti na turističnem trgu in se obenem izogniti tveganjem (oziroma jih vsaj omiliti), mora strateško pristopiti k načrtovanju razvoja turizma.

Slika 29: Zbirke Parka Škocjanske jame, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Za trajnostni razvoj lokacije Unescove dediščine mora biti turizem prepoznan kot priložnost, za njegove omejitve in zaščito lokacije pa jasno definirana njegova vloga in oblike. Trajnostni razvoj turizma na še tako naravno ali kulturno občutljivi lokaciji je mogoč, v kolikor ta ne postane prevladujoča in vseobsegajoča dejavnost, temveč bolj posrednik in promotor drugih dejavnosti. Turizem na Unescovi lokaciji lahko predstavlja »izložbeno okno«, v katerem se predstavljajo identitete in zgodbe ter premišljeno plasirajo dejavnosti lokacije in širšega območja, npr.: gastronomska in gostinska ponudba, trgovska in obrtna, kulturna in umetniška, športna in rekreativna, kmetijska in prehrambno-predelovalna, nastanitvena, vodniška in druge. Motiv izvajalcev teh dejavnosti za vključitev v turizem je ohranjanje oziroma dvig vrednosti njihove ponudbe. Strateška vključenost v trajnostni razvoj turizma bo sprožala tako pri domačinih kot pri turistih zavest o enovitosti in unikatnosti lokacije, pri tem pa omogočala ustrezno kakovost življenja in vrednost turistične izkušnje v njej.

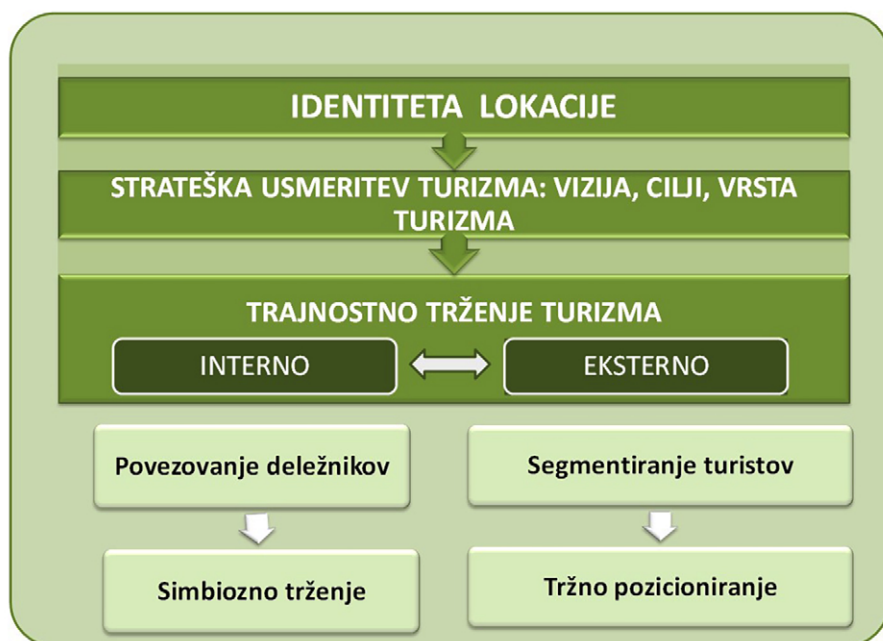
Iz raziskav, izvedenih v okviru študije, sledi, da bi morale Unescove lokacije v Sloveniji, v kolikor bi želele izkoristiti svoje potenciale na področju dediščinskega oziroma kulturnega turizma, v svoje delovanje vključiti aktivnosti, s katerimi bi postale privlačne za segment kulturno in okoljsko ozaveščenih turistov. To lahko dosežejo z intenzivnejšim delovanjem na treh področjih:

1. z razvijanjem interaktivnih izkušenj za turiste (usmerjenost na obiskovalca/gosta),
2. z uporabo sodobnih trženjskih orodij in simbioznega trženja (usmerjenost na turistični trg) ter
3. z razvijanjem (pro)aktivne vloge nosilca Unescove dediščine v lokalnem okolju in komuniciranja z različnimi deležniki (usmerjenost na odnose).

Razvoj in trženje turistične ponudbe morata izhajati iz jasno opredeljene identitete lokacije (s poudarkom na njeni dediščini, ki je vpisana na Unescov seznam). Strateški pristop zahteva opredelitev vizije, ki je usklajena z upravljavci dediščine in turizma v kraju, predstavitev te vizije vsem relevantnim deležnikom (za dosego soglasja) ter izpeljava ciljev in z njimi povezanih turističnih proizvodov/storitev na lokaciji. Trženje turizma na Unescovih lokacijah, ki izhaja iz skupnih strateških ciljev in turističnih proizvodov, se mora izvajati za notranje in zunanje ciljne skupine tako, da se notranje ustrezno povežejo v simbiozno trženje, zunanje pa vključijo v aktivnosti tržnega pozicioniranja.

Strateški model trajnostnega razvoja in trženja turizma postavlja smernice nadaljnjemu razvoju turizma na Unescovih lokacijah v Sloveniji. Model je zasnovan na predpostavki o razvoju, ki omogoča dolgoročno korist za turistično dejavnost ter lokacijo kot celoto. Trženja Unescovih lokacij zato ne usmerja le k privabljanju in zadovoljevanju turistov (t.i. *eksterno* trženje), ampak tudi k povezovanju ponudnikov, ki svoje dejavnosti vključujejo v turizem, in prebivalcev (t.i. *interno* trženje).

Interno trženje predstavlja pomembno varovalko v trajnostnem razvoju turizma, saj zagotavlja na eni strani raziskovanje in nenehno preverjanje potreb interne javnosti na lokaciji, na drugi strani pa učinkovito komuniciranje z njimi - povezovanje, motiviranje, ozaveščanje, izobraževanje in usposabljanje za doseganje zastavljenih ciljev razvoja turizma. Vloga internega trženja na Unescovih lokacijah je v tem, da načrtno razvija simbiozno povezovanje ključnih subjektov za doseganje dolgotrajnih pozitivnih učin-

Slika 30: Model trajnostnega razvoja in trženja turizma na Unescovih lokacijah.

Vir: Prirejeno po Brezovec, 2015.

kov turizma za posamezno lokacijo. Simbiozno, imenovano tudi sodelovalno, soustvarjalno ali kar so-trženje, pomembno prispeva k trajnostnemu razvoju in trženju turizma na Unescovih lokacijah. Za razliko od tradicionalnega trženja, v okviru katerega ponudniki skrbijo za razvoj proizvodov, cen, distribucijskih kanalov in promocije, se s simbioznim opredeljujejo:

- širše koristi turističnega obiska Unescove lokacije (ali vseh Unescovih lokacij v Sloveniji),
- celovita vrednost turistične izkušnje Unescove lokacije (tradicija, sožitje, čista narava, prispevek k razumevanju kultur),
- okoliščine, ki vplivajo na turistovo doživljanje Unescove lokacije (vreme, odnosi, trendi),
- komuniciranje prek dostopnih in pretočnih kanalov z različnimi javnostmi, z možnostmi prodaj vstopnic ter izmenjav idej in mnenj med ponudniki, turisti in drugimi deležniki.

Terenska raziskava turizma na Unescovih lokacijah v Sloveniji je pokazala na potrebo po dodatnih vertikalnih in horizontalnih povezovanjih

pri ponudbi, distribuciji in promocijskih aktivnosti. Za trajnostni razvoj turizma na teh lokacijah morajo združiti resurse, procese in programe trženja naslednji akterji:

- istovrstni ponudniki Unescove dediščine (npr. ustanovitev Združenja Unescovih lokacij Slovenije) ter
- komplementarni ponudniki Unescove dediščine (npr. TIC-i, muzeji, ponudniki turističnih paketov in storitev).

Lokacije Unescove dediščine v Sloveniji se bodo lahko s horizontalnim in vertikalnim povezovanjem učinkoviteje pozicionirale na domačem in mednarodnem turističnem trgu.

Pozicioniranje Unescovih lokacij svetovne dediščine v ponudbo slovenskega turizma

Aleksandra Brezovec

Tržno pozicioniranje Unescovih lokacij v slovenski turistični ponudbi pomeni opredelitev zelenega stanja, ki si ga ponudniki prizadevajo doseči v primerjavi z drugimi (konkurenčnimi) ponudniki. Pri tem se morajo pozicionirati na strani turistov in na strani ponudnikov. Pozicioniranje na strani turistov je povezano s prepoznavnostjo in percepcijo ponudbe Unescovih lokacij Slovenije v očeh turistov. Na strani ponudnikov pa je pozicioniranje povezano z veščinami (tržnega) komuniciranja in znamčenja (brandinga) Unescovih lokacij v Sloveniji.

Celotna dejavnost tržnega pozicioniranja Unescovih lokacij Slovenije mora biti prežeta z razmišljanjem in delovanjem v smeri pozitivnih pričakovanj turistov glede njihove izkušnje z Unescovimi lokacijami svetovne dediščine v Sloveniji. V prizadevanjih za skupno (in večjo) prepoznavnost, načrtovano obiskanost ter ustrezno vedenje turistov na Unescovih lokacijah v Sloveniji, morajo upravljavci teh lokacij doseči, da jim partnerji in ciljne skupine priznajo posebno vrednost v ponudbi slovenskega turizma. To bodo lažje dosegli, če bodo združeno nastopili do akterjev slovenskega turizma (resorna ministrstva, Slovenska turistična organizacija - STO ter mnenjski voditelji na področju turizma v Sloveniji). Pri teh akterjih si morajo Unescove lokacije zgraditi pozitivno (trajnostno turistično) podobo ter se z njimi povezati v aktivnostih znamčenja. Npr.: znamka Unescove svetovne dediščine v Sloveniji je znamka trajnostnega razvoja turizma in doživetij, ki jih lahko turisti še posebej intenzivno občutijo - »*I feel Slovenia*«.

Slika 31: Park Škocjanske jame, 2018. Foto: Aleš Gačnik

Po pregledu in analizi vsebine promocijskih tiskovin in spletnega portala Slovenske turistične organizacije (STO), ki smo jo opravili v okviru te študije, ugotavljamo, da destinacije z Unescovo svetovno dediščino niso promovirane kot ključne turistične zanimivosti Slovenije. Nasprotno, so manj kot enakovredno zastopane v primerjavi z drugimi destinacijami kulturnih in naravnih privlačnosti Slovenije. Za primerjavo strateškega pozicioniranja slovenskega in hrvaškega dediščinskega turizma navajamo, da na prvi strani portala Slovenske turistične organizacije,¹ Unescove destinacije niso posebej izpostavljene. V primerjavi s Hrvaško,² kjer je Unescova dediščina izpostavljena na prvi strani (takoj za lepotami narave in otoki), je na slovenskem portalu Unescova dediščina predstavljena šele na četrtem podnivoju (Domov/Destinacije/Top znamenitosti/Svetovna dediščina Unesco). Znamenitosti, ki so promovirane kot vodilne destinacije slovenskega turizma so Ljubljana, Piran, Bled, Postojnska jama, Lipica in zdravi-

1 <https://www.slovenia.info>.

2 <https://croatia.hr/hr-HR>.

lišča. Ob naraščanju pomena kulturnega in dediščinskega turizma v svetu ter ob deklarativni podpori STO-ja kulturnemu turizmu, ostaja nedopustno, da je tista dediščina, ki je po zahtevnih kriterijih Unesca bila prepoznana kot posebnost na svetovni ravni, v slovenskem turizmu še vedno potisnjena v ozadje.

Iz razgovorov, opravljenih pri terenski raziskavi Unescovih lokacij v Sloveniji, predvidevamo, da so razlogi v:

- podcenjevanju mednarodne vrednosti znamke Unesco pri razvoju in trženju turizma države,
- pomanjkanju interesa in znanja, komu in kako tržiti svetovno dediščino,
- lobiranju predstavnikov drugih, konkurenčnih destinacij za doseg boljše izpostavljenosti.

Za preseganje tega stanja je pomembno, da slovenski turizem (zlasti STO kot krovna organizacija promocije slovenskega turizma) najprej pripozna svetovni pomen (in znamko) Unescovih lokacij za turizem, nato pa ustrezne segmente turistov učinkovito nagovori o možnih doživetjih Unescove svetovne dediščine v Sloveniji.

Vrednost Unescovih lokacij v Sloveniji je za potrebe novega tržnega pozicioniranja Slovenije kot destinacije s svetovno dediščino potrebno tudi simbolno predstaviti skozi skupno znamko (npr. Unescove znamenitosti Slovenije). Skupna znamka bo služila upravljavcem Unescovih lokacij kot izhodišče za razvoj minimalnih skupnih storitev in standardov v turizmu, pri tem pa dopuščala vsaki lokaciji možnost prilagajanja posameznih elementov pozicioniranja njihovem delovanju in specifikki njihove lokacije.

Vprašanja, ki bodo pomagala opredeliti skupno znamko in obenem tržno pozicijo Unescovih znamenitosti znotraj slovenske turistične ponudbe, so:

- *Za koga?* (doreči, kateri turistični segmenti/personae so ciljna skupina za Unescove lokacije);
- *Katera ponudba?* (prilagoditi ponudbo specifikki posameznih lokacij);
- *Kakšna bo korist za obiskovalce?* (vrednost izkušnje z Unescovo dediščino v njihovi celotni izkušnji / občutenju Slovenije (pod krovno znamko *I feel Slovenia*);
- *Na podlagi česa bo obiskovalec zaupal izkušnji Unescovih lokacij v Sloveniji?*

S pridobivanjem odgovorov na ta vprašanja (predvidena delfi tehnika) bomo na Turistici pomagali upravljavcem Unescovih lokacij razviti želeno tržno pozicijo v slovenskem turizmu ter jo predstaviti in zagovarjati vodilnim predstavnikom krovnih turističnih organizacij v Sloveniji.

4

*dodatne priložnosti
za razvoj turizma
na unescovih lokacijah*

Slika 32: Čakajoč na pravljico po regati deblakov. Ljubljana, 2018. Foto: Irena Weber.

Vključevanje otrok na Unescovih lokacijah: od Kapljice do Perkmandeljca

Irena Weber

Tradicionalno raziskovanje otrok z zornega kota odraslih - raziskovanje o otrocih - se je od 80. let minulega stoletja v določeni meri usmerilo v raziskovanje z otroki kot aktivnimi akterji, ki si svet predstavljajo, ga interpretirajo in soustvarjajo na signifikantno različne načine od odraslih. Poudarek na otroški participaciji, avtonomnosti, avtentičnosti in zmožnosti delovanja, je reakcija na historični kontekst, v katerem so bili otroci zgolj pomanjšani odrasli ali zgolj pasivni sprejemniki odraslih usmerjanj in navodil. Hkrati gre za odgovor na ideološko dominacijo razvojne psihologije¹ in njenega prevladujočega vpliva na izobraževanje in vzgojo, ki še vedno prevladuje tudi pri nas.

1 Kennedy in Bahler, 2017.

Slika 33: Dolbenje deblaka. Ljubljana, 2018. Foto: Irena Weber.

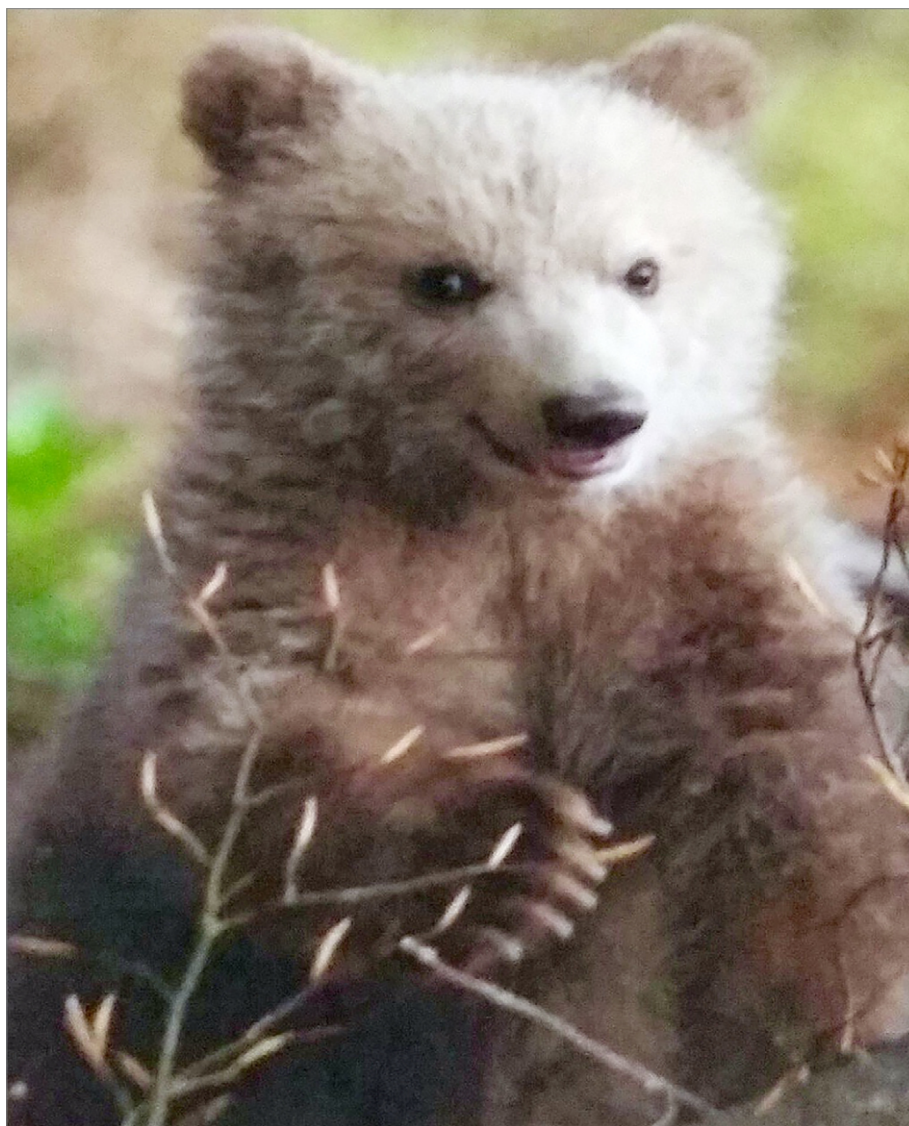
>>> V razstavišču **Moja Ljubljana** na Vrhniki odkriješ veliko zanimivih reči o življenju na Ljubljanskem barju, ogledaš pa si lahko tudi več kot 2000 let star deblak, ki je nekoč plul po Ljubljani.

Slika 34: Strip iz "Močvirske beležke". Ljubljana, 2018. Foto: Irena Weber.

V turističnih študijah so otroci malo prisotni, v raziskavah prevladujejo predvsem tržne raziskave, ki sledijo interesu turistične industrije v nalogarjanju ciljne skupine otrok (in njihovih staršev) - vendar otroških glasov skorajda ne vključujejo, zato je potrebujemo raziskave, ki omogočajo vključevanje otroških glasov in njihove zmožnosti delovanja.² Skladno z izhodišči odgovornega turizma, ki izpostavlja pomembnost dajanja glasu tistim, ki ga nimajo, je v raziskave potrebno vključiti vse kategorije otrok, lokalne otroke in otroke turiste, domače in tuje.

Sodobni študiji otroštva participativno vlogo otrok razumejo na več načinov in večplastno. Poenostavljeno sta izhodiščna dva poudarka, in sicer: sodelovanje otrok v aktivnostih in so-odločanje o aktivnostih. Aktivnosti v katerih otroci so-odločajo naj bi vodile k oblikovanju rešitev, ki so kolektiv-

2 Weber, 2014.

Slika 35: Razglednica medvedjega mladiča v hostlu Bearlog. Kočevje, 2018. Foto: Irena Weber.

no dobre za vse otroke. Nivoji participacije so pogosto ponazorjeni v obliki lestve.³ Na najnižjem klinu otroci zgolj sodelujejo v naprej pripravljenih aktivnostih, v tem primeru je participacija enaka so-prisotnosti. Na višjih klinih otroška participacija, glede na stopnjo angažiranosti, vključuje različne iniciative *ad hoc* odločanja, medtem ko najvišji klini predstavljajo avtonomno vodenje. Ker lestev sugerira hierarhijo, in hkrati spominja na gradiranje razvojne psihologije, se oblike participacije grafično ilustrirajo s pomočjo različnih barv v obliki kroga ali cvetnih listov.

V kontekstu akademskih raziskav otroci participirajo na treh nivojih. Na osnovnem nivoju so primarni *informatorji*. V homogenih ali heterogenih starostnih skupinah so v tovrstne raziskave lahko vključeni vsi otroci od vrtca do 18 leta.⁴ Običajno so skupine starostno homogene, zaradi etičnih omejitev raziskovanja otrok in z otroki. Otroci spadajo v ranljivo skupino, zato je za raziskovanje potrebno soglasje staršev ali skrbnikov, vzgojiteljev, učiteljev. Skladno s slovensko zakonodajo lahko otroci po 15. letu sami dajo soglasje za sodelovanje v raziskavi, pred 15. letom pa lahko le izrazijo privolitev, soglasje morajo dati odrasli. Kot informatorji lahko otroci s svojo zmožnostjo delovanja delno modificirajo potek raziskave, ne vplivajo pa na izhodiščno zasnovo, ravno tako ne sodelujejo pri analizi in interpretaciji zbranih podatkov. Na drugem nivoju otroci lahko participirajo kot *sve-tovalci*. Udeleženi so pri poteku raziskave, še posebej pri izbiri topik in metod. Na tretjem nivoju so otroci *so-raziskovalci*, ki dejavno sodelujejo v vseh fazah raziskave od načrtovanja do interpretacije. Na prvi pogled se morda zdi, da mlajši otroci ne morejo doseči drugega ali tretjega nivoja participacije, vendar temu ni tako. V kolikor jim omogočimo, da sami definirajo parametre, v katerih dojemajo in interpretirajo svet, bodo našli tudi odgovore oziroma rešitve za določena vprašanja. Sokratovski pristop razume življenje in učenje kot proces, v katerem ne le smo, ampak postajamo.⁵

V naši sondažni raziskavi, zaradi časovnih in drugih omejitev, nismo imeli nikakršnega neposrednega stika z otroki. Preliminarno smo analizirali zbrani tiskani in vizualni material: delovne liste, beležnice, zgibanke, slikanice, spletne strani, fotografije in video posnetke javnih prireditev. Upoštevali smo tudi podatke, ki smo jih dobili od vključenih informatorjev v neformalnih intervjujih.

3 Wyness, 2018.

4 Konvencija o otrokovih pravicah (1989) opredeljuje, da je »otrok vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let, razen če zakon, ki se uporablja za otroka, določa, da se polnoletnost doseže že prej«.

5 Contage, 2017.

Slika 36: Slikanice in delovni listi z Unescovih lokacij. Piran, 2020. Foto: Irena Weber

Skladno s tradicijo osnovnošolskih učnih načrtov ni presenetljivo, da je največ obstoječega materiala na lokacijah pedagoškega, kot tudi ne, da tovrstni material dosega le prvo stopnjo otroške participacije, se pravi sodelovanje v naprej pripravljenih aktivnostih. Največ aktivnosti za otroke je bilo mogoče identificirati v Regijskem parku Škocjanske jame, ki ob standardni učni poti vzdržuje mrežo šol, organizira raznovrstne delavnice in nudi prostor otroškim kreativnim razstavam. V vizualnem smislu je potrebno izpostaviti tri vrhunske primere ilustracij: Zvonka Čoha v publikacijah in na oznakah učne poti v Regijskem parku Škocjanske jame (Slika

Slika 37, 38: Kočevski medvedek prebira ljudsko zgodbo o nastanku Škocjanskih jam.
Piran, 2020. Foto: Irena Weber.

1), Gorazda Vahna v slikanici *Mali plac* avtorja Uroša Grilca na širšem območju Krajinskega parka Ljubljansko barje ter Jurija Pfeiferja v slikanici *Prigode jamskega škrata Perkmandlca*, avtorja Roberta Šabca, v Idriji.

Povezovalni elementi treh lokacij (od teh je ljubljanska najbolj razpršena) je "Kapljica", v Škocjanu in Ljubljani kot kapljica vode, v Idriji kot kapljica živega srebra. Ljubljano in Idrijo povezujejo tudi škratje, ki bi verjetno znali najti svoj dom tudi v jami. Na Kočevskem, kjer že domujejo na roko izdelani medvedki, a izvirne slikanice še ni, bi morda lahko uporabili *Pod medvedovim dežnikom*, zgodbo o solidarnosti, prijateljstvu in življenju v gozdu, Svetlane Makarovič in (ponovno) z ilustracijami Gorazda Vahna.

Potencialne primerjalne raziskave z otroki na Unescovih lokacijah bi lahko bile izhodiščno zastavljene kontrastno: raziskave v Regijskem parku Škocjanske jame, kjer je aktivnosti z otroki največ in jih je mogoče kvalitativno do in nad-grajevati, ter na območju robov Pragozda Krokara, kjer se načini prezentacije prostora, v katerega ni mogoče vstopiti, šele postavljajo - tu bi otroška domišljija in imaginacija lahko prispevali pomembne uvide. V kolikor razmišljamo o novih paradigmah globalnega preživetja, potrebujemo metamorfozo,⁶ ne zgolj transformacijo.

Nadaljnja kreativna iskanja povezav med lokacijami, ki upoštevajo dosedanje vrhunsko delo raziskovalcev in kuratorjev (tu bi posebej izpostavili, v vseh ozirih, imeniten projekt „Moja Ljubljana“), bi z otroško participacijo razprla nove dimenzije časprostora.

Dostopnost Unescovih lokacij

Zorana Medarić

Dostopni turizem je razmeroma nov koncept, o katerem se intenzivneje govori od 90. let prejšnjega stoletja. Najpogosteje ga povezujemo z gibalno oviranostjo udeležencev v turizmu in fizično dostopnostjo turističnih lokacij ali storitev,⁷ vendar so opredelitve v zadnjih letih vse širše, usmerjajo se v turizem, ki je dostopen čim širšemu krogu ljudi. Dostopni turizem, tudi »turizem za vse« ali »vključujoči turizem«,⁸ je namenjen vsem osebam, ki imajo omejitve pri dostopu do turističnih storitev. To so lahko starejši, in-

6 Beck, 2016.

7 Darcy in Dickson, 2009.

8 UNESCAP, 2009.

Slika 39: Dostopnost kot apel. Škocjanske jame, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

validi, otroci, ljudje z različnimi zdravstvenimi težavami ali osebe, ki ne razumejo lokalnega jezika.⁹

V povezavi z dostopnostjo v turizmu so običajno izpostavljeni trije sklopi ovir, in sicer: strukturne, interpersonalne in intrapersonalne;¹⁰ vidiki dostopnosti, ki jih odpravljajo, pa se delijo na: (a) (fizično) dostopnost turističnih lokacij in dostop do turističnih storitev, (b) dostopnost informacij in ustrezno posredovanje informacij ter (c) ustrezno usposobljen kader.¹¹ V sondažnih terenskih raziskavah smo se osredotočili zlasti na prva dva vidika.

Ko govorimo o *dostopnosti atrakcij in turističnih storitev*, imamo v mislih tako fizični dostop do neke lokacije ali atrakcije kot tudi zmožnost uporabe storitev oziroma doživljanja neke turistične izkušnje. Obravnavane lokacije se po dostopnosti med seboj razlikujejo. Fizična dostopnost je v primeru dveh naravnih rezervatov tudi sicer omejena, ostale lokacije pa

9 World Tourism Organization, 2016.

10 Burns idr., 2009.

11 Darcy, 2006; World Tourism Organization, 2016; Naniopoulos in Tsalis, 2015.

ponujajo kar nekaj dostopnih možnosti za doživetje kulturne dediščine. Tako imajo muzeji oz. posamezne razstavne zbirke v Idriji, Ljubljani in Škocjanskih jamah prilagojen dostop do zgradbe in vstop vanjo, dostop do posameznih prostorov, dvigala, ki omogočajo prehajanje v nadstropja, ponekod pa tudi prilagojene sanitarije. V nekaterih muzejih so tudi zbirke in razstave zasnovane na nižji višini, da osebam na vozičku, pa tudi npr. otrokom omogočajo enostaven ogled. Tudi nove tehnologije prinašajo številne možnosti za povečanje dostopnosti,¹² kar so med drugimi prepoznali tudi v Škocjanskih jamah, kjer ljudje, ki zaradi gibalne oviranosti ne morejo v jamo, lahko jamo doživijo s pomočjo virtualne realnosti, s posebnimi očali. Na vseh lokacijah so na voljo popusti za določene skupine, kot so npr. upokojenci, študentje ali družine, kar doprinaša k ekonomski dostopnosti Unescove dediščine.

Pri *dostopnosti informacij in njihovem posredovanju* imajo obravnavane lokacije še veliko možnosti nadgradnje. Pregled spletnih strani pokaže, da so informacije o Unescovih lokacijah, ki so usmerjene v turistični obisk, na voljo v različnih jezikih. Manj pogoste pa so informacije o dostopnosti ponudbe, ki je ponekod na voljo le v slovenskem jeziku, ponekod pa povsem umanjka. Kljub temu pa je dostopnost v nekaterih primerih posebej izpostavljena. Na spletni strani Topilnice Hg je npr. znak in zapis, da je obisk na voljo ranljivim skupinam. Podobno se Mestni muzej Ljubljana na spletu predstavi kot vsem dostopen muzej, z nekaj podrobnejšimi informacijami in dodatnim pozivom obiskovalcem s posebnimi potrebami, naj jih predhodno pokličejo in jim bodo skušali ogled muzeja prilagoditi. Informacije o dostopnosti po posameznih lokacijah niso poenotene in so podobno razpršene, kot je predstavitev dediščine. Natančna in podrobna informacija je za obiskovalce ključnega pomena, prav tako je lahko v pomoč zaposlenim. Dostopne storitve so lahko pomemben element trženja, zato jih je smiselno vključiti v vsa promocijska gradiva, v različnih oblikah, tako pisni, glasovni kot video obliki.¹³

Čeprav je za uspešen razvoj dostopnega turizma na neki destinaciji pomembno sodelovanje različnih akterjev, razvoj ustreznih politik in finančno vlaganje v razvoj dostopnega turizma,¹⁴ imajo lahko tudi manjši/varčni ukrepi pozitivne učinke na dostopnost. Veliko je moč narediti že zgolj s podajo natančnih in zanesljivih informacij o dostopni infrastrukturi.

12 Teixeira idr., 2020.

13 Vodič po dostopnem turizmu, 2018.

14 Buhalis idr., 2012.

Slika 40: Označevanje in informiranje. Idrija, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

ri in storitvah, s tem, da so spletne strani dostopne z informacijami v različnih jezikih in oblikah, z vključujočim trženjem. Tudi majhne spremembe v prostorih, kot so na primer klopi za počitek ali dobra osvetlitev prostora, niso zanemarljive, prav tako ne ustrezno usposabljanje osebja. Nenazadnje pa je pomembno tudi nove turistične produkte in dejavnosti snovati z mislijo na dostopnost.¹⁵

Pogosto je dostopni turizem predstavljen kot prezrta tržna niša ali neizkoriščen potencial, saj mu mnogokrat ni namenjene posebne pozornosti, četudi raziskave kažejo, da tovrstni uporabniki predstavljajo pomemben tržni segment.¹⁶ V tem oziru lahko predstavlja dostopni turizem priložnost tudi za Unescove lokacije in udejanjanje Unescove vizije delovanja v smeri oblikovanja vključujoče, odprte, pluralne in pravične družbe.

15 Vodič po dostopnem turizmu, 2018.

16 Luiza, 2010.

Komuniciranje in interpretacija dediščine

Aleksandra Brezovec

»Ne Bollywoodu, ne jaslicam! Ne želimo biti kulisa turističnim vsebinam.«

»Jamo želimo interpretirati kot ranljivo in dragoceno območje.«

»Naš cilj je ohraniti zadovoljstvo obiskovalcev in preprečevati konflikte.«

»Obiskovalci zaidejo s poti.«

Komuniciranje s turisti na Unescovih lokacijah

Sodobne raziskave komuniciranja s turisti na Unescovih lokacijah se nanašajo na funkcionalno komuniciranje, tržno komuniciranje in turistično interpretiranje dediščine. S ciljem odpravljanja in preprečevanja vse pogostejših netrajnostnih praks vedenja turistov na Unescovih lokacijah smo našo komunikacijsko raziskavo usmerili na potencialno konfliktne interakcije med turisti in Unescovimi lokacijami v Sloveniji. Pri tem smo se oprli na temelje interakcijske teorije. Raziskovanje je obsegalo analizo konteksta interakcij ter analizo komunikacijskih procesov med turisti in deležniki na Unescovih lokacijah. Na lokacijah smo v prvi fazi identificirali vire informacij o problematiki, subjekte upravljanja komunikacij ter oblike komuniciranja s turisti. Cilj prepoznavanja kritičnih interakcij je v iskanju rešitev skupaj z upravljavci ter v naslednji fazi tudi testiranje izbranih komunikacijskih rešitev.

Interpretacija dediščine kot del komunikacijskega managementa Unescovih lokacij

Interpretacija dediščine je kompleksen komunikacijski proces, skozi katerega lahko vzpostavljamo odnose med lokacijo in njenimi obiskovalci. Pri načrtovanju vzajemno koristnih odnosov moramo z interpretacijo dediščine znati na eni strani preseči ozko osredotočenost na dediščino, na drugi pa se znati izogniti pretirani osredotočenosti na turiste. Komunikacija je odnosni proces, zato je najustrezneje, da se pri interpretaciji osredotočimo na odnos med obiskovalci in lokacijo. To nam pomaga razumeti, katera področja komuniciranja je treba opazovati in izpopolniti, če želimo preprečevati konflikte in razviti trajnostne odnose med destinacijo in turisti.

Slika 41: Komunikativni prikaz objektov, povezanih z dediščino živega srebra. Idrija, 2018.
Foto: Aleš Gačnik.

S tem v zvezi smo na terenu zbirali podatke o zaznavanju interakcij med lokacijo snovne Unescove dediščine in turisti skozi oči upravljavcev. S kvalitativno metodo smo zbrali podatke o dejavnih trajnostnih odnosov med obiskovalci in lokacijo. Pri tem so nas zanimali:

- Definicije/opisi neželenega vedenja turistov na lokaciji (npr. *»Fotografiranje, zlasti selfiranje, je distraktor obiska jame. Obiskovalci zaradi selfijev zaostajajo in ne poslušajo razlage.«*);
- Minimalni cilji glede spremembe tega vedenja (npr. *»No photo at all!«*);
- Opisi negativne zanke oz. kam lahko privede isto vedenje (npr. *»Obiskovalci zaidejo s poti. Selfiranje jim odtegne pozornost od pristinega doživetja jame, od sprejemanja naukov o jami.«*);
- Iskanje rešitev (opredelitev *»manj ali več česa«* bi v teh interakcijah izboljšalo stanje/odnos).

Ugotovili smo, da se neželjeno vedenje turistov na lokacijah Unescove snovne dediščine pojavlja v treh sklopih: (a) neupoštevanje navodil glede zaščite dediščine/vrednot; (b) nespoštljiv/brezbrižen odnos do podanih informacij ter (c) nepovezanost v trikotniku dediščina-turist-lokalno prebivalstvo. Netrajnostne vedenjske prakse obiskovalcev vodijo v degradacijo okolja, v konflikte z domačini in posledično v negativno oceno turistove izkušnje, zato je komunikacija z obiskovalci osrednje orodje zagotavljanja trajnostnega razvoja turizma na Unescovih lokacijah.

Analiza stanja na lokacijah je obsegala tudi analizo osebnih in neosebnih oblik interpretiranja dediščine. Med primere dobrih praks smo uvrstili osebne interpretacije v obliki vodenja, interpretacijske table učnih poti, pri katerih so sodelovali strokovnjaki z različnih področij, informativne brošure z visoko stopnjo sklicevanja na vrednost svetovne dediščine. Med primere slabih praks smo uvrstili nekatere zunanje interpretacijske table, ki so izpostavljene vremenskim razmeram in so zato že v slabem fizičnem stanju, ter odsotnost ali nezadostno število interpretacijskih tabel na robovih strogo zavarovanih območij svetovne dediščine (npr. Ždrecle-Snežnik, Pragozd Kroker).

Zvrsti zaščite okolja in dediščine – primerjalni pregled

Matej Vranješ

Z vidika varovanja okolja in dediščine je poleg samega ohranjanja statusa vpisa na Unescov seznam (redno poročanje) in siceršnjega sistema upravljanja s prostorom, ki poteka na ravni pristojnih institucij prostorskega načrtovanja in upravljanja, pomembno upoštevati umeščenost Unescovih lokacij v območja zavarovane narave ter prisotnost registriranih enot naravne in kulturne dediščine. Za Unescove lokacije snovne dediščine v Sloveniji je značilno, da so vse, razen dediščine živega srebra v mestu Idrija, v celoti tudi del različnih zvrsti oz. kategorij zavarovanih območij narave.

Zakon o ohranjanju narave¹⁷ poleg narodnega parka kot širša zavarovana območja opredeljuje regijski in krajinski park, kot ožja pa naravni spomenik, naravni rezervat in strogi naravni rezervat. Med obravnavanimi lokacijami sta naravna parka v »klasičnem« smislu le Regijski park Škocjanske jame, kjer je Unescova lokacija v celoti zavarovano območje, ter Kolišča na Igu, kjer pa Unescova lokacija obsega manjše območje znotraj Krajinskega parka Ljubljansko barje in je njena zaščita vezana primar-

17 Uradni list RS, 96/2004.

Tabela 1: Lokacije snovne dediščine Unesco in njihov status glede na prisotnost zavarovanih območij narave, kulturnih spomenikov in drugih designacij

	Škocjanske jame	Kolišča na Igu	Dediščina živega srebra Idrija	Pragozd Kroker	Gozd Snežnik - Ždrocle
Kriteriji vpisa	Narava	Kultura	Kultura	Narava	Narava
Obseg lokacije	413 ha	45 ha	55 ha	74,5 ha	720 ha
Vplivno območje	-	516 ha	563ha	48 ha	129 ha
Zavarovano območje	Regijski park	Krajinski park	Krajinski park*	-	Naravni rezervat
Naravni spomeniki	5	-	-	-	-
Druge oblike zavarovane narave	-	-	-	Gozdni rezervat (strožji)	Gozdni rezervat (blažji)
	Natura 2000	Natura 2000	- Natura 2000*	Natura 2000	Natura 2000
Kulturni spomeniki	39	1	14	-	-
Druge designacije	Ramsar MAB	-	Geopark	-	-
Namenska raba prostora (OPN)	Mešano (zazidljivo / nezazidljivo)	Kmetijsko	Mešano (večinoma zazidljivo)	Gozdno	Gozdno

* Dediščina živega srebra v Idriji poleg starega mestnega jedra in tehnične dediščine v mestu vključuje tudi klavže, ki se nahajajo na vodotokih v zaledju in so del Krajinskega parka Zgornja Idrija. Viri: UNESCO 2019a; ARSO 2019; Ministrstvo za kulturo RS, 2019; PISO, 2019.

no na razglasitev kolišč za kulturni spomenik državnega pomena. Za razliko od ostalih lokacij je za oba parka značilno, da sta z razglasitvijo pridobila upravljavca - javna zavoda, ki sta s tem tudi najbolj (ne pa edina) odgovorna za upravljanje z Unescovo dediščino.¹⁸ Osnovni namen parkov je poleg varovanje narave tudi ohranjanje in razvijanje kulturne dediščine. Znotraj KP Ljubljansko barje so Kolišča na Igu edini kulturni spomenik državnega pomena, medtem ko je v RP Škocjanske jame poleg naravnih spomenikov (5) prisotnih kar 39 tovrstnih enot. Varovanje narave in kulturne dediščine gresta v parkih z »roko v roki«. Z vidika razvoja turizma je potrebno poleg tega izpostaviti, da je ustanovnim aktom parkov skupno to, da je namen njihove ustanovitve tudi »zagotovitev možnosti za ustrezen razvoj za-

18 Zakon o Regijskem parku Škocjanske jame, 1996; Uredba o Krajinskem parku Ljubljansko barje, 2008.

Slika 42: Kočevje, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Slika 43: Informativni tabli Natura 2000 in Reško jezero. Kočevsko, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

varovanega območja» oz. »omogočanje kakovostnega bivanja prebivalcem (...) s spodbujanjem trajnostnega razvoja, skladnega s krajevno tradicijo«. ¹⁹

Za razliko od naravnih parkov sta Unescovi lokaciji prvinskih bukovih gozdov gozdna rezervata, razglašena z uredbo Vlade Republike Slovenije in v upravljanju Zavoda za gozdove RS oz. pristojnih območnih enot (Kočevje in Postojna / Sežana). V gozdnih rezervatih je izrazito poudarjena naravovarstvena in raziskovalna vloga, pri čemer je Pragozd Krokav rezervat s strožjim, Snežnik-Ždrcle pa s t.i. blažjim režimom. Skladno z uredbo je v prvem kakršno koli obiskovanje in poseganje v prostor prepovedano, medtem ko je v drugem voden obisk ter urejanje in opremljanje učnih poti omogočeno. ²⁰ Območje rezervata Snežnik-Ždrcle je poleg tega razglašeno za Naravni rezervat Notranjski Snežnik.

Dediščina živega srebra Idrija se z vidika umeščenosti v prostor od ostalih lokacij pomembno razlikuje. Kot tehniška dediščina se z izjemo klavž, ki se nahajajo v Krajinskem parku Zgornja Idrija, edina nahaja v

19 *Ibid.*

20 Uredba o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom, 2005.

mestnem in primestnem okolju. Lokacija vpisa zajema staro mestno jedro ter »dislocirane« enote tehniške dediščine, ki so razglašene za kulturne spomenike državnega pomena in jih ščiti zlasti zakonodaja s področja kulturne dediščine.²¹ Tudi zaradi vpisa na Unescov seznam je Vlada RS ustanovila Javni zavod Center za upravljanje z dediščino živega srebra Idrija, ki poleg upravljanja z dediščino skrbi za njeno prezentacijo in obiskovanje. Geološke posebnosti v občini Idrija so bile poleg tega razlog za pridobitev statusa »geoparka« (Geopark Idrija), ki pa ni zavarovano območje, kot jih ureja pravni red RS, temveč Unescova designacija (»znamka«), primerljiva tistimi, ki jih imajo npr. Škocjanske jame (MAB – Man and Biosphere; Ramsar).²² Vse lokacije, razen mestnega območja Idrije, so del območij Natura 2000, katerih primarni namen je zaščita ekološko pomembnih habitatov in vrst.

Varovanje naravne in kulturne dediščine ter s tem povezano urejanje prostora je z vidika pristojnosti precej razpršena naloga. Če skušamo zmedo poenostaviti, lahko povzamemo, da z vidika prostorskega urejanja in razvoja turistične infrastrukture omejitve in možnosti sledijo tradicionalnim rabam prostora. Največje omejitve so v gozdnih rezervatih, manjše na lokaciji kolišč, kjer se kulturni spomenik nahaja na območju kmetijskih (nezazidljivih) zemljišč, več raznolikih možnosti je na območju Škocjanskih jam, kjer je namenska raba dokaj mešana (zlasti v naseljih, ki so v parku in so s tem del Unescove lokacije), ter seveda v Idriji, kjer se dediščina v glavnem nahaja na območju tradicionalne stanovanjske in industrijske rabe.

Varovanje dediščine in upravljanje z obiskom – terenska opažanja

Simon Kerma

Preliminarne ugotovitve naših terenskih opažanj se v dobršni meri skladajo z zgoraj zapisanimi dejstvi. V prostorskem smislu prepoznamo velike razlike med posameznimi Unescovimi lokacijami, ki so pogojene s specifično zakonodajo. Z vidika (ustreznega) umeščanja nove infrastrukture oz. obnavljanja obstoječe ali posodabljanja stare velja najprej izpostaviti Škocjanske jame, ki imajo tudi najdaljši staž vpisa med Unescovimi lokacijami v Sloveniji. Način delovanja je zelo natančno definiran v dolgoročnih upravljaljskih ciljih in nalogah, ki izhajajo iz Zakona o Regijskem par-

21 Gl. Zakon o varstvu kulturne dediščine, 2008.

22 Gl. UNESCO, 2019b; UNESCO, 2019c.

Slika 44: Skupina obiskovalcev pred vstopom v Škocjanske jame. PŠJ, 2018.
Foto: Simon Kerma.

ku Škocjanske jame (ZRPŠJ). Oblikovanih je bilo sedem temeljnih ciljev, v okviru katerih se določajo operativni cilji, slednji pa vsebujejo konkretne naloge in aktivnosti.²³ Pri tem ne gre zgolj za jame, tu so še učna pot in druge pešpoti, muzejske zbirke in stavbni fond. Problem, ki ga zaznamo kot objektivno moteč, je infrastrukturno »ogrožanje« s strani države in občine (avtocesta, poslovna cona, načrtovano umeščanje vetrnih elektrarn ipd.), ki tako posegata v občutljivo (vplivno) območje parka. Po drugi strani je lahko poslovna cona priročna rešitev v primeru nezadostnih parkirnih površin, zlasti za avtobuse. Obisk PŠJ namreč iz leta v leto narašča in upravljevalec se - zlasti v poletni sezoni - sooča s prekomernim obiskom,²⁴ zato je poleg ustreznih prostorskih rešitev eden poglobitvenih ukrepov monitoring obiska s presojo vplivov na okolje in oblikovanje scenarijev v primeru negativnih posledic. Izjemno pomembno je zato iskanje inovativnih rešitev v smeri enakomernejše razporeditve obiska skozi celo leto.

23 Gl. Resolucija o Programu varstva in razvoja Parka Škocjanske jame, 2019.

24 Jurinčič, 2020.

Idrija z dediščino živega srebra predstavlja edino urbano okolje izmed obiskanih Unescovih lokacij. Opažamo visoko stopnjo povezovanja in integracije med različnimi akterji, ki se ukvarjajo z dediščino živega srebra, kar se pokaže tudi v infrastrukturni ureditvi (informativne table, muzeji, zbirke ipd.), značilni arhitekturi in komunikacijskih sredstvih promocije Unescove dediščine. Dejansko lahko (skupaj z Geoparkom Idrija in Krajinskim parkom Idrijca) govorimo o integralnem turističnem produktu, ki vključuje tudi nesnovno dediščino klekljanja (idrijske čipke) in druge avtentične vsebine (npr. idrijske žlikrofe). Naša terenska izkušnja je v tem pogledu povsem upravičila pričakovanja. V Idriji je omogočen ogled in doživetje praktično celotne dediščine živega srebra, mestna infrastruktura je ustrezno razvita in primerna ter omogoča obisk skozi celo leto (kar je velika priložnost!). Nekoliko slabša je cestna povezava (dostopnost), izziv predstavlja tudi povečanje nastanitvenih kapacitet.

Ljubljansko barje je povsem drugačno okolje, kjer se je skozi tisočletja naravnih procesov in človekovih posegov oblikovala značilna mozaična pokrajina (travniki, steljniki, njive, jarki, mejice, gozdíči in vodotoki). Občudujemo lahko preplet naravnih vrednot in kulturne dediščine v sicer pretežno podeželskem okolju. Avtocesta oz. obvoznica proti severu ločuje ta svet od urbanih prostorov hitrejšega tempa. Administrativno si območje Ljubljanskega barja deli kar sedem občin. Zavarovano območje upravlja Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje, ki je gotovo eden ključnih akterjev z zahtevno nalogo celovitega povezovanja vseh deležnikov in raznovrstnih vsebin. Ena pomembnejših nalog je gotovo skrb za Unescovo svetovno dediščino prazgodovinskih koliščarskih naselbin. Teh lokacij je na območju Ljubljanskega barja okoli 40, a le dve skupini kolišč (9 naselbin) v okolici Iga sta vpisani na Unescov seznam. Neodzivnost upravljavca je lahko težava in gotovo prikrajša obiskovalca za celovitejšo izkušnjo ter strokovno interpretacijo kolišč *in situ*. Namesto tega si je moč ogledati stalno razstavo *Koliščarji z Velikega jezera* na Igu (Društvo Fran Govekar). Tam izvemo, da se za leto 2021 načrtuje postavitve muzeja na prostem, prave koliščarske naselbine ob Iščici, za dodatno popestritev pa je predviden interpretacijski center v središču Iga. O koliščarjih se lahko poučimo tudi v Narodnem muzeju in Mestnem muzeju Ljubljana, prav tako v Kulturnem centru Vrhnika, kjer je izjemna stalna razstava *Moja Ljubljana*. Zelo poučen in estetsko navdihujoč je ogled Retovja (tam je urejeno plezališče), sicer enega od izvirov Ljubljane (v načrtu je njena nominacija za vpis na seznam Unesco), in Ribnikov, ki so s strani domačinov v dobršni meri spregledani in turistično

Slika 45: Prostrani snežniški gozdovi v jesenskih odtenkih. Snežnik, 2018. Foto: Simon Kerma.

prezrti. Zavedati se je potrebno tudi zelo škodljivih vplivov na okolje (problem s tovarno Kemis), ki imajo sicer na Vrhnikih že daljši historiat (IUUV).

Nedaleč proč, na Bevkah smo po drugi strani lahko pričala, da sta realni prostor Ljubljanskega barja in njegov imaginarij, torej vzporedni domišljijanski svet, ki temelji na pristnih lokalnih zgodbah, lahko povod za pravcati inovativni turistični produkt *Pot močvirskih škratov na Mali plac* (Zavod Škratelj). Ta se z zvrhano mero kreativnosti izrazito neinvazivno umešča v čarobni prostor zavarovanega območja narave. Tam zato ni pričakovati nesoglasij z naravovarstveniki ...

Občutljiva območja varovane narave in zaščitenih ekosistemov so z vidika prekomernega obiska in strahu pred negativnimi posledicami velikokrat na preizkušnji. Obisk je lahko tudi nedovoljen ali nezaželen oz. se omejuje, upravljavec ima potrebo in tudi dolžnost po nadzoru. Na območjih Unescove dediščine prvobitnih bukovih gozdov pri nas (Snežnik-Ždrocle in Krokari) je v smislu dostopnosti (možnosti obiska) še precej nedorečenega in s tem tudi prepuščeno nekemu nekontroliranemu stihijskemu razvoju.

Snežnik je najvišja gora izven Alp v Sloveniji. Je magnet za pohodnike in planince, ki se tod potikajo skozi celo leto. Na vrh vodi več označenih poti, možna (dasiravno nevarna zaradi kraških brezen) je seveda tudi hoja po brezpotjih. Okoli Snežnika je speljana gozdna cesta, ob vznožju pobočja in vsenaokrog so povlečene gozdarske vlake, kar pritegne nezanemarljivo število kolesarjev. Blizu so Sviščaki in Mašun, ki premoreta določeno infrastrukturo in sta primerni lokaciji za razvoj športno-rekreativnega turizma. Ždrocle so manj znano, težje dostopno in tudi bolj skrivnostno območje. Enako velja za pragozd Krokar, ki je ohranjen v svoji prvobitnosti in je še težje dostopen. Zaradi posebnega statusa vstop vanj tudi ne more in ne sme biti omogočen, čeprav se Kočevsko promovira kot *Skrivnostni gozd Slovenije*. Kot rečeno, ključni akterji se zavzemajo za kontrolirano usmerjen obisk, opazamo pa precejšnje razlike v pristopih. V Kočevju se zavedajo nujnosti proaktivnega sodelovanja. Zavod Kočevsko se tako sprti posvetuje z Zavodom za gozdove Kočevje in prihaja do konsenzualnih rešitev, ko gre za pripravo pešpoti ali kolesarskih poti. Pri tem so očitno uspešni in konstruktivni, načrtuje se tudi umestitev poti do samega roba pragozda Krokar - za razliko od območja Snežnik-Ždrocle, kjer lokalni TIC-i iz vpletenih občin ne uspejo vzpostaviti ustreznega dialoga z Zavodom za gozdove Postojna. Območje je tako dokaj dobro obiskano, a »odkrivanje« najbolj občutljivih predelov ni pod ustreznim nadzorom. Z vidika poudarjene vizibilnosti bi tako za Kočevsko (pragozd Krokar) kot tudi za širše območje Snežniške planote (Snežnik in Ždrocle) vsekakor predlagali ustrezno umestitev informacijsko-interpretativnih tabel, ki bi prispevale k ozaveščanju o transnacionalnem vpisu in pomembnosti teh imenitnih lokacij s seznama Unescove svetovne dediščine.

Vloga muzejev

Tomí Brezovec

Unescovo priporočilo o zaščiti in promociji muzejev in zbirk²⁵ navaja, da je osnovno delovanje muzejev povezano ne le z ohranjanjem dediščine in njenim raziskovanjem, temveč tudi s komuniciranjem in izobraževalno dejavnostjo. S tem muzeji izgubljajo podobo zaprtih znanstvenih institucij in shrambe dragocenih artefaktov in postajajo aktiven dejavnik izobraževanja, družbenega povezovanja in trajnostnega razvoja v sodobni družbi.

25 UNESCO, 2016; ICOM, 2017.

Slika 46: Vstop v etnološko zbirko – J'kopinov skedenj, PŠJ. Škocjan, 2018. Foto: Simon Kerma.

Ohranjanje

Pridobivanje in upravljanje zbirk je temeljna naloga muzejev. Zbiranje, konserviranje in restavriranje predmetov zagotavlja njihovo ohranjanje za kasnejše rodove.

Raziskovanje

Različne raziskave s predmetnega področja muzeja, v lastni izvedbi ali v sodelovanju z drugimi institucijami, vodijo do novih spoznanj in povečujejo obseg znanja, ki je temelj za interpretacijo in prezentacijo zbirk.

Komuniciranje

Muzeji opravljajo svoje poslanstvo preko aktivne interpretacije in širjenje znanja o zbirkah, spomenikih in dediščinskih prostorih v okviru svojega specifičnega strokovnega znanja in z organizacijo različnih razstav in predstavitev. V interakcijo z različnimi javnostmi vstopajo tudi z organi-

zacija javnih prireditev in drugih kulturnih dogodkov. Pri tem uporabljajo različna orodja in tehnike komuniciranja in postajajo aktiven dejavnik v družbi.

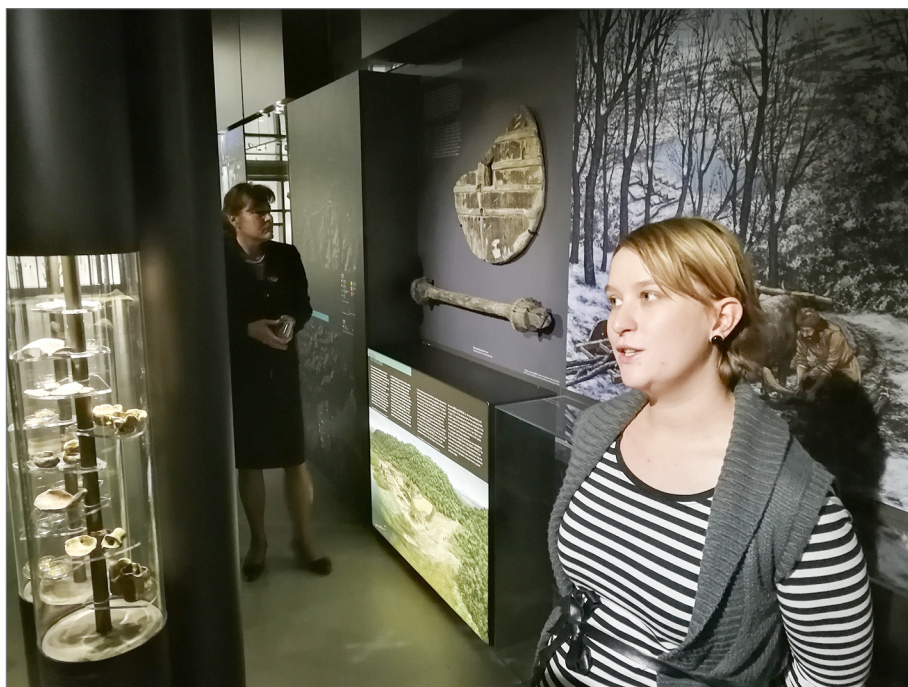
Izobraževanje

Svojo izobraževalno nalogo muzeji izvajajo z vključevanjem v različne oblike formalnega in neformalnega izobraževanja ter vseživljenjskega učenja. Pri tem uporabljajo ustrezna pedagoško-andragoška znanja in metode, da bi dosegli kar se da učinkovit prenos znanja. Pri razvoju programov, katerih namen je osveščanje različnih javnosti o vsebini zbirk in krepitvi zavesti o pomenu ohranjanja dediščine, pa muzeji pogosto sodelujejo z izobraževalnimi institucijami. Z izobraževalnimi programi lahko muzeji tudi pomembno prispevajo k razumevanju družbenega dogajanja v različnih časovnih obdobjih.

Pri uvrstitvi posameznega spomenika na Unescov seznam svetovne dediščine je ključno prepoznavanje njegove izjemne univerzalne vrednosti (*OUV – Outstanding Universal Value*). Pri tem se ocenjuje, ali spomenik zadostuje vsaj enemu od naslednjih kriterijev:

- biti prepoznan kot mojstrovina človeških ustvarjalnih genijev;
- prikazovati mora pomembno izmenjavo človeških vrednot v času znotraj kulturnega območja na področju arhitekture ali tehnologije, spomeniških umetnosti, načrtovanja mest ali krajinskega načrtovanja;
- biti mora edinstven ali vsaj izjemen dokaz obstoječe ali izumrle kulturne tradicije ali civilizacije;
- biti izreden primer tipa zgradb ali arhitekturne ali tehnološke zbirke ali krajine, ki prikazuje pomembno stopnjo v človeški zgodovini;
- biti izreden primer tradicionalnih človeških naselij, rabe tal ali morja, ki je značilna za določeno kulturo (ali kulture) ali človeško interakcijo z okoljem, zlasti če je to postalo ranljivo zaradi vpliva nepovratnih sprememb;
- biti neposredno ali jasno povezan z dogodki ali živimi tradicijami, z zamislimi ali prepričanji, z umetniškimi in literarnimi deli izrednega univerzalnega pomena.²⁶

26 Stokin, 2016.

Slika 47: Po razstavi Moja Ljubljana. Kulturni center Vrhnika, 2018. Foto: Simon Kerma.

Spomenik, ki mu je priznana izjemna univerzalna vrednost, je torej kulturni ali naravni spomenik, katerega pomen presega nacionalne okvire in je posebnega pomena za sedanje in bodoče generacije vsega človeštva. Zaradi takšnega pomena spomenikov svetovne dediščine je njihova zaščita pomembna z vidika celotne mednarodne skupnosti. Muzeji, ki delujejo na Unescovih lokacijah, bi morali delovati tudi v smeri predstavljanja dediščine v širšem zgodovinskem in družbenem kontekstu, saj bi s tem pripomogli k boljšemu razumevanju njegove vloge in pomena za človeštvo.²⁷

Muzeji, ki so povezani z Unescovo zaščiteno dediščino, so pomembni tudi z vidika povezovanja z lokalnimi skupnostmi in njihovim vključevanjem v zaščito dediščine. Vpis posameznega spomenika na spisek svetovne dediščine prinaša nedvomno mnogo koristi, hkrati pa lahko predstavlja tudi izziv za lokalno prebivalstvo, ki se srečuje s povečanjem števila obiskovalcev, z različnimi kulturami in s komercializacijo njihove dediščine. Vključevanje prebivalstva v razvoj in upravljanje destinacije vsekakor krepi njihovo identiteto in povezanost s krajem, s tem pa se krepi tudi njihovo

27 Hayashi in Buchenaki, 2017

Slika 48: Stalna razstava Koliščarji z Velikega jezera. Ig, 2018. Foto: Simon Kerma.

zavedanje o pomenu ohranjanja in zaščite dediščine. Muzeji lahko pri tem odigrajo ključno vlogo z ustrezno komunikacijo in organizacijo različnih dogodkov, ki so namenjeni ali vključujejo lokalno prebivalstvo. S tem postanejo muzeji eden ključnih dejavnikov trajnostnega razvoja in ohranjanja dediščine.

Slovenska kulturna dediščina in naravne znamenitosti, vključene na Unescov seznam svetovne dediščine, so prezentirane tudi v muzejih oz. interpretacijskih središčih. Vloga in aktivnosti teh muzejev pa se med seboj močno razlikujejo. V Idriji, ki je na spisku dediščine vpisana zaradi tradicije pridobivanja živega srebra, je prezentacija dediščine neposredno povezana z muzejsko prezentacijo (Mestni muzej, Antonijev rov) in sestavni del celovitega interpretacijskega procesa. Kljub temu pa je razpršena predstavitve problematična, saj zahteva od obiskovalca obilo časa in napora, če želi celovito spoznati predstavljeno dediščino. Nasprotno pa je v parku Škocjanske jame muzej, ki se nahaja v samem centru prostora za obiskovalce, premalo vključen v prezentacijo dediščine, ki temelji pretežno na časovno omejenem obisku jame in interpretaciji vodičev. Prezentacija dediščine koliščarjev je razpršena v različnih muzejih, kar zmanjšuje njeno izpovedno moč, zaradi česar je doživljanje lokacije na Barju manj intenzivno.

Slika 49: Hostel Bearlog / Kočevsko. Kočevje, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

V vseh primerih je očitno, da je trenutni način vključevanja muzejev v prezentacijo dediščine rezultat prostorskih možnosti in zatečenega stanja. Vsekakor bi ustrežnejše vključevanje muzejske predstavitve v interpretacijski proces lahko razbremenilo vodniško službo, bolje prezentiralo dediščino, hkrati pa omogočilo individualizacijo obiskovalčeve izkušnje. Prav tako lahko prispeva k optimizaciji logistike ogleda (razporeditev skupin, trajanje ogleda...).

Unescove lokalitete snovne dediščine, lokalno prebivalstvo in turisti

Aleš Gačnik

Komuniciranje Unescovih lokalitet ali območij sodi med prioriteta področja razvoja kulturnega turizma na Slovenskem.²⁸ Razpeto je med urbanim (industrijskim) in ruralnim, med različne zvrsti snovne in nesnovne dediščine ter naravnih vrednot, med nacionalnimi in nadnacionalnimi

28 Slovenska turistična organizacija, 2017.

Slika 50: Kako razvijati turizem v zavarovanih območjih narave predstavlja kreativni kompromis med varuhi narave in turističnimi eksperti. Park Škocjanske jame, 2018.
Foto: Aleš Gačnik.

tipi nominacij, med različne stopnje zaščite naravnih vrednot. V sklopu sondažnih terenskih raziskav izbrana tematika ni bila izpostavljena kot glavni predmet proučevanja, ampak se je tokom obiskovanja Unescovih lokalitet pokazala kot zelo relevantna, vredna nadaljnjih analiz in interpretacij. Na osnovi pridobljenih izkušenj ob samostojnem opazovanju z udeležbo na terenu, pogovorih z glavnimi deležniki, terenskih zapiskih, dokumentarnih fotografijah in zbranih gradivih smo že v tej fazi raziskav dobili precej dober vpogled v (ne)vklučenost lokalnega prebivalstva pri Unescovih nominacijah in pri razvoju Unescovih lokalitet.

Različne lokalne skupnosti imajo različne poglede na razvojne priložnosti, ki jih prinaša Unesco. To posledično vpliva na vizibilnost in (ne)komunikativnost izbranih lokalitet, na kakovostne programe za potencialne turiste kot tudi na vključenost in sodelovalnost lokalnega prebivalstva. Turistična (ne)komunikativnost se kaže tako v fizičnem označevanju lokalitet (turistične in informativne table na avtocestah, vpadnicah v mesta, označevanje samih območij in lokalitet, objektov kulturne dediščine in naravnih vrednot), v promocijskih tiskovinah kot tudi na spletnih straneh in v uporabi socialnih omrežjih. Kaže pa se tudi v stopnji razvitosti turistične ponudbe in programov oz. v kreiranju integralnih turističnih produktov, ki temeljijo na integralnem varstvu dediščine in naravnih vrednot.

Vključevanje lokalnega prebivalstva ene ali večih občin, vezanih na posamezno Unescovo lokaliteto ali območje, ter njihova participativnost pri varovanju in upravljanju se kaže kot ena ključnih nalog pri trajnostnem razvoju turizma na destinaciji. Uspešnejše so tiste Unescove destinacije, ki so vzpostavile to sodelovalnost in (so)odgovornost za varovanje in razvoj že v fazi same priprave nominacije. Zelo pomembno je, kdo je iniciator le-te in zakaj kot tudi, ali je lokalno prebivalstvo pravočasno, ali sploh, vključeno v razpravo in seznanjeno z vsemi razvojnimi priložnostmi in tudi omejitvami, ki jih prinaša Unesco. Stopnja vključenosti lokalnega prebivalstva je zagotovljena pri oddaji nominacij s področja nesnovne kulturne dediščine, je njena esenca in cilj. Ti parametri postajajo manjši in še manj dosledni, ko gre za pripravo nominacij za snovno kulturno dediščino in najmanjši, ko gre za nominacije na področju naravnih vrednot, še zlasti zaščitenih območij narave. Zdi se, da je stopnja participativnosti lokalnega prebivalstva manjša tudi v primeru večnacionalnih nominacij, ki že v fazi načrtovanja zahtevajo več usklajevanja.

Slika 51, 52: Identiteta območje in gostišča se odraža tudi na krožnikih.
Gostišče Mašun. Mašun, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Slika 53: Kreativno in inovativno povezovanje dediščine in podjetništva na osnovi vključenosti lokalnega prebivalstva je eno od temeljnih poslanstev Društva Idrija 2020 in Zavoda ID20. Arhiv Zavoda ID20.

Z lokalnim prebivalstvom je potrebno senzibilno komunicirati že v samem začetku snovanja priprave nominacij, jih seznaniti z Unescom, njegovim poslanstvom in programi, s primeri dobrih in slabih praks, predvsem pa z razvojnimi priložnostmi, ki jih uspešna nominacija lahko prinese k bolj kakovostnemu življenju in delu v lokalnih skupnostih. Participativnost lokalnega prebivalstva vzpostavlja njihovo aktivno odgovornost do razvoja Unescovih lokalitet ter njihovo (so)odgovornost do razvoja Unescovih destinacij, tudi skozi nacionalne politike ter sisteme davčnih olajšav (ohranjanje kulturne krajine, naravnih vrednot, snovne in nesnovne kulturne dediščine). Na osnovi participativnosti je potrebno razvijati gospodarske, kulturne in izobraževalne programe kot tudi turistično ponudbo, programe in storitve, v soodvisnosti z okoljem in lokalnim prebivalstvom. Le v povezavi z integralnim varstvom dediščine in naravnih vrednot lahko pridemo do tiste strateške razvojne platforme, ki predstavlja osnovo za kreiranje integralnih turističnih produktov ter do destinacijske prepoznavnosti, kot gonila trajnostnega regionalnega razvoja. Pri večnacionalnih nominacijah je potrebno poenotiti ne le varstvene režime in sisteme upravljanja,

Slika 54, 55: Identiteta območje v gastronomskih spominkih. Hostel Bearlog / Kočevsko. Kočevje, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Slika 56: Med dediščino in inovacijami. Tortica Rezi. Idrija, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

ampak tudi načine komuniciranja, promocije in sodelovanja z lokalnim prebivalstvom.

Z vidika ozaveščanja in komuniciranja lahko izpostavimo tri nivoje: 1 - lokalno prebivalstvo in njihovo vlogo pri varovanju in razvoju Unescovih lokalitet, 2 - prebivalce Slovenije in njihovo znanje o Unescovih enotah snovne in nesnovne dediščine ter naravnih vrednotah, 3 - tuje obiskovalce in turiste, katerih obiskovanje Unescovih lokalitet predstavlja primarni ali sekundarni motiv njihovih turističnih potovanj in izkušenj. Unescove enote, razpete med lokalnim in globalnim, potrebujejo enoten sistem označevanja ter državno, destinacijsko in lokalno promocijo, kreativno in inovativno komuniciranje, uporabo sodobnih tehnologij in mobilnih aplikacij kot tudi participativnost lokalnega prebivalstva.

Le-ta je na Slovenskem na ustrezni kakovostni ravni dosežena v primeru Škocjanskih jam ter njihovi odlični povezanosti z lokalnim prebivalstvom s sistemom finančnih podpor na področju varovanja območja, manj pa tudi na področju razvoja turističnih programov in storitev. Odličnost Unescove lokalitete se ne kaže le v stopnjah varovanja dediščine,

Slika 57: Pot na Snežnik, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

ampak tudi v komunikacijski odličnosti ter v skrbi za obiskovalca (turista). Celostno doživetje Unescove lokalitete predstavlja tudi kakovostna gostinska in turistična ponudba ter infrastruktura, ki mora temeljiti na identiteti območja, na lokalnih in regionalnih dediščinah in kulturah, ter na participativnosti lokalnega prebivalstva.

Le-ta je najbolj dodelana v Idriji, ki je turistično najbolj komunikativna Unescova lokaliteta na Slovenskem. Zgodba živega srebra ni le zgodba rudnika, ampak v prvi vrsti zgodba mesta in njegove okolice, šol, gostiln, kulturnih institucij, društev in posameznikov. Velika stopnja participativnosti lokalnega prebivalstva predstavlja odlično osnovo za kreiranje integralnih turističnih programov, kot prepleta snovne in nesnovne kulturne dediščine ter naravnih vrednot. Unescova nominacija zelo pozitivno vpliva na dvig samozavesti lokalnega prebivalstva ter njihova razvojna snovanja.

Pozitivnemu kakovostnemu načrtovanju turističnega razvoja smo priča tudi na Kočevskem (pragozd Krokari), kjer prihaja do načrtnega povezovanja in sodelovalnosti med deležniki na področju varovanja gozdov in turizma. Priložnosti za tesnejše povezovanje se kažejo v t.i. gozdni pedago-

Slika 58: Hostel Bearlog / Kočevsko. Kočevje, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

giki kot tudi na področju mreženja številnih lokalnih deležnikov in ponudnikov kmetijskih, gostinskih in turističnih storitev.

Participativnost z lokalnim prebivalstvom in sektorjem turizma je najslabša na primeru dediščine koliščarjev, ki sicer omogoča izjemno veliko priložnosti za razvoj enkratnih turističnih programov in storitev, do katerih pa lahko pride le ob usklajenem sistemu upravljanja in trženja celotne destinacije. Popolni turistični nekomunikativnosti in neparticipativ-

nosti z lokalnimi prebivalstvom oz. lokalno skupnostjo pa žal lahko sledimo na Snežniku-Ždrolcah, kjer bi se kazalo najprej usmeriti v ozaveščanje lokalnega prebivalstva na temo Unesca, v povezavi z razvojnimi priložnostmi lokalne skupnosti in destinacije.

Že v teh razmerah pa bi se lahko pristopilo vsaj k minimalnemu informiranju, popularizaciji in promociji skozi uporabo najosnovnejših komunikacijskih kanalov in orodij. Mednarodna prepoznavnost Slovenije kot zelene, aktivne in zdrave destinacije za 5 zvezdična doživetja,²⁹ bo na področju Unescove dediščine v povezavi s turizmom odvisna od stopnje vključenosti lokalnega prebivalstva v varovanje in razvoj dediščine in naravnih vrednot kot tudi od kreativnosti in inovativnosti na področju pripovedovanja zgodb, razvoja spremljajočih storitev ter ustvarjanja izkušenj, kot prepleta med lokalnim in globalnim.

UNESCO / UNESCOVA / UNESCO-va / UNESCOva / Unescova svetovna dediščina?

Šarolta Godnič Vičič, Nina Lovec, Tina Orel Frank in Ljudmila Sinkovič

Jezikovna raba pozornemu opazovalcu lahko razkrije zgodbe, ki jih morebiti drugi ne opazijo ali se jim ne zdijo omembe vredne. Zasedile smo omahovanje pri zapisu kratice UNESCO in sklicevanju na tisto, čemur se po angleško reče *heritage site*.

V brošurah, ki smo jih zbrali med našimi obiski lokacij Unescove svetovne dediščine, se ime te svetovne organizacije pojavlja kot kratica (t.j. UNESCO) ali kot lastno ime z veliko začetnico in potem z malimi črkami (t.j. Unesco) večinoma v ustrezni pridevniški obliki:

- *Danes je celotno mestno jedro na Unescovem seznamu svetovne dediščine.*³⁰
- *Doživite UNESCO dediščino drugega največjega rudnika živega srebra na svetu.*³¹
- *Škocjanske jame ... od leta 1986 vpisane na UNESCOv seznam kulturne in naravne dediščine.*³²

29 Mihalič idr., 2017.

30 Center za idrijsko dediščino, 2016.

31 Center za upravljanje z dediščino živega srebra, 2018.

32 Park Škocjanske jame, n.d.

- *Dve skupini kolišč na Ljubljanskem barju sta vključeni v serijsko transnacionalno nominacijo za vpis na UNESCO Seznam svetovne dediščine »Prazgodovinska kolišča okoli Alp«.*³³

Kratica UNESCO je uradno sestavljena iz krnov besed United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Opaziti pa je, da se jo v besedilih pogosteje zapisuje kot lastno ime, torej z veliko začetnico (*Unesco*) in redkeje v obliki kratice, torej *UNESCO* z velikimi tiskanimi črkami. Slovenski pravopis³⁴ pri pregibanju obeh omenjenih variant veleva, da ga v kratični obliki tudi v stranskih sklonih pišemo z velikimi črkami (*UNESCO > UNESCA, UNESCOV*), ker se nečrkovalna kratica končuje na nenaglašeni samostalni. Tudi kot navadno besedo jo podobno pregibamo (*Unesco > Unesca, Unescov*).

S spletnim orodjem Gigafida 2.0³⁵ smo preverili, kako pogosta je raba UNESCO in Unesco v korpusu. Našli smo 40 zadetkov zapisa v obliki kratice (t.j. UNESCO) in več kot 6.000 zadetkov zapisa v obliki Unesco. Sklepati je torej, da se zapis, v katerem ni več miselne povezave pisca in bralca na pomen kratice same, uporablja že vsaj 20 let v najrazličnejših virih, vse od spleta in dnevnega časopisja do uradnih dokumentov. To potrjuje tudi slovenistka Helena Dobrovoljc v Jezikovni svetovalnici ZRS SAZU z zapisom, da je UNESCO znana kratica, ki se je že leksikalizirala. Tako nastopa kot lastno ime in iz nje lahko tvorimo pridevnik. Zapišemo ga z veliko začetnico in potem z malimi črkami (*Unesco, Unesca, Unescov*).³⁶

Tako, omahovanje ni več potrebno. V besedilih uporabljamo zapis Unesco z veliko začetnico, v obliki lastnega imena in besedo pregibamo brezvezajno, na primer Unescov, Unesca itd.

Zasledile smo tudi zadrego pri slovenjenju angleške besedne zveze *UNESCO World heritage site*. *Longman Dictionary of Contemporary English*³⁷ pravi, da ima angleška beseda *site* štiri ločene pomene: lahko označuje kraj, kjer se je zgodilo nekaj pomembnega ali zanimivega (npr. *archeological site*), lahko se nanaša na območje, kjer se nekaj gradi ali se bo gra-

33 Krajinski park Ljubljansko barje, 2011a.

34 Slovenski pravopis, 2001.

35 Gigafida 2.0 je korpus pisne slovenščine, ki je vsem prosto dostopen na povezavi viri.cjvt.si/gigafida in je namenjen širši rabi. Korpus je zbirka digitalnih besedil v slovenščini, ki s pomočjo posebnega iskalnika prikaže povedi, v katerih je bila izbrana beseda ali besedna zveza uporabljena.

36 Dobrovoljc, 2015.

37 Pearson Education, n.d.

Slika 59: Publikacije, 2018. Foto: Šarolta Godnič Vičič.

dilo (npr. *a site for a new airport*), lahko označuje kraj, ki se ga uporablja za določen namen (npr. *a nesting site*), ali pa označuje spletno stran. Veliki angleško-slovenski slovar Oxford³⁸ besedo *site* pozna v petih pomenih: mesto, prostor, prizorišče; lokacija ali zemljišče; prostor za kampiranje/taborjenje; gradbišče in spletna stran. V angleškem jeziku pomen besede *site* pogosto natančneje opredelimo z levim prilastkom, npr. *historic*, *building*, *burial*, *industrial*, *sacred* in podobno. V slovenskem jeziku specifične kraje ne označujemo z besedno zvezo, ki bi jo tvorila beseda kraj in levi prilastek, marveč te posebne kraje pogosto poimenujemo z novo besedo. Tako besedno zvezo *archeological site* prevajamo kot arheološko najdišče ali nahajališče, *nesting site* kot gnezdišče, *construction site* kot gradbišče, *indigenous site* (kraj, kjer najdemo določene rastline) kot samoniklo rastišče. Kako torej posloveniti *heritage site* oziroma *World heritage site*?

Na področju varovanja dediščine in dediščinskih politik soobstaja vrsta sorodnih izrazov, s katerimi v slovenščini poimenujemo kraje, kjer se nahaja zaščiten kulturna ali naravna dediščina. Koncept dediščine in nje-

38 Veliki angleško-slovenski slovar Oxford, 2005.

nega varovanja se je namreč skozi zgodovino spreminjal. Tako so v Atenski listini³⁹, ki je izšla leta 1931, govorili o ohranjanju zgodovinskih območij (ang. *historic sites*) in arheoloških najdišč. Leta 1964 je Beneška listina⁴⁰ že govorila o ohranjanju in obnovi spomenikov in spomeniških območij (ang. *monuments and sites*). Tudi ICOMOS, ki so ga ustanovili istega leta, v svojem imenu nosi spomenike in spomeniška območja (*International Council on Monuments and Sites* oziroma po slovensko Mednarodni svet za spomenike in spomeniška območja).

Unescova Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine⁴¹ je prinesla spremembo v konceptualizaciji dediščine in je namesto zgodovinskih spomenikov in spomeniških območij, ki so po novem označevala le z zakonom zaščitene spomenike in spomeniška območja, vpeljala nov, konceptualno širši izraz "kulturna in naravna dediščina". Kulturno dediščino je opredelila kot spomenike (angl. *monuments*), skupine stavb (angl. *groups of buildings*) in znamenite kraje (ang. *sites*), naravno dediščino pa kot naravne spomenike (angl. *natural features*), geološke in geografske tvorbe (angl. *geological and physiological formations*) in znamenite kraje narave (angl. *natural sites*). Uporaba besedne zveze *heritage site*, ki jo je Konvencija formalizirala v angleškem jeziku, se je konec 20. stoletja znatno povečala, o čemur priča tudi Googlov Ngram Viewer.⁴²

Dokumenti Icomosa, Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije in zakonodajni dokumenti (slovenski in evropski) govorijo o območjih dediščine (angl. *heritage site*), o mednarodno pomembnih območjih (angl. *sites of international significance*), območjih svetovne dediščine (angl. *world heritage site*) in območjih kulturne in naravne dediščine (angl. *cultural and natural heritage site*). Ko govorijo o dediščini in območjih dediščine, ki so zakonsko zaščiteni, uporabljajo izraza spomenik in spomeniška območja. Izjemo predstavlja prevod Unescove Konvencije, ki angleško besedo *site* sloveni kot znameniti kraji ali znameniti kraji narave.

Vpliv terminologije, ki jo precej dosledno uporabljajo dokumenti s področja varovanja dediščine, je precejšen. Tako smo uporabo besedne zveze območja dediščine našli tudi na drugih strokovnih področjih kot npr. v geografskih, arhitekturnih, etnoloških in antropoloških besedi-

39 Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij ICOMOS/SI, 2003.

40 Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij ICOMOS/SI, 2003a.

41 Uradni list SFRJ, 56/74.

42 Google Ngram Viewer je brezplačni spletni iskalnik po Googlovem korpusu knjig v angleškem jeziku, ki so izšle med 1800 in 2008. Na voljo je na spletnem naslovu books.google.com/ngrams/.

lih. V enakem pomenu se na teh področjih uporablja tudi besedna zveza lokacija dediščine. Jezik se vedno prilagaja kontekstu rabe. Tako zaradi slogovnih razlogov včasih uporabljamo sopomenke besed, zato ne preseneča, da območje dediščine poimenujemo tudi z besedami kot kraj, prostor in lokaliteta. Na izbor termina pa vpliva tudi osebna preferenca avtorja oziroma govorca. Včasih pa angleške besede *site* v besedni zvezi *World heritage sites* ne prevajamo in namesto območjih svetovne dediščine govorimo le o svetovni dediščini.

5

*okrogla miza
in razstava
o unescovi dediščini
na slovenskem*

Slika 6o: Usmerjevalna signalizacija. UP FTŠ Turistica, 2018. Foto: Aleš Gačnik.

Okrogla miza: Unesco in turizem - Kje? Kdaj? Zakaj? Kako?

Aleš Gačnik, Simon Kerma

Pod okriljem Katedre za kulturni turizem UP Fakultete za turistične študije Turistice smo izpeljali zelo odmevno in odlično obiskano omizje »Unesco in turizem - kje? Kdaj? Zakaj? Kako?«. Z nami so bili Bojan Kocjan (Zavod za gozdove Slovenije, OE Kočevje, višji sodelavec), Vesna Malnar Memedovič (Javni zavod za turizem in kulturo Kočevje, direktorica), Stojan Ščuka (Park Škocjanske jame, direktor) in mag. Sanja Marija Pellis (Center za idrijsko dediščino / Idrija UNESCO Global Geopark, direktorica). Moderatorja strokovnega omizja sta bila dr. Simon Kerma in dr. Aleš Gačnik s Katedre za kulturni turizem (Fakulteta za turistične študije Turistica, UP).

UNITWIN Network
» Culture, Tourism, Development «

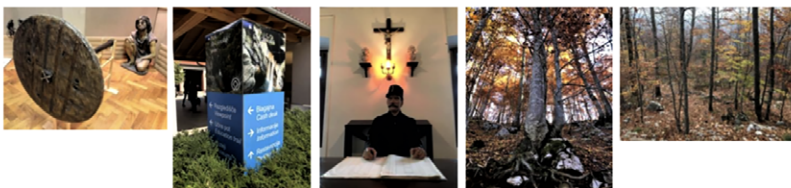
KulTuristica – omizja, posveti, razstave o izzivih in priložnostih kulturnega turizma

»UNESCO IN TURZEM«

Kje? Kdaj? Zakaj? Kako?

Četrtek, 29. november 2018, ob 17. uri

predavalnica 201 Fakultete za turistične študije Turistica UP, Obala 11a, Portorož

Spoštovani ljubitelji svetovne dediščine in turizma!

V letu 2018 smo pod okriljem Katedre za kulturni turizem izpeljali terenske ogledne in srečanja z glavnimi akterji, povezanimi z UNESCO enotami svetovne materialne dediščine v Sloveniji. Namen sondažne terenske raziskave je bil primerjati vključenost UNESCO lokacij v turistično ponudbo Slovenije z različnih zornih kotov; interpretacije, komunikacije, konstrukcije imaginarija in drugih relevantnih vidikov.

Ali se država in njeni državljani zavedajo razvojnega in komunikacijskega potenciala UNESCO enot pri nas? Kaj ima od tega lokalno prebivalstvo, občine in regije? Kako svetovno dediščino povezovati s turizmom, kako jo vključevati v turistično prepoznavnost in razvoj destinacij? O tem in še o številnih drugih aktualnih vsehbinah se bomo pogovarjali z izbranimi gosti omizja. Z nami bodo:

- **Bojan Kocjan**, Zavod za gozdove Slovenije, OE Kočevje, višji sodelavec
- **Vesna Malnar Memedovič**, Javni zavod za turizem in kulturo Kočevje, direktorica
- **Stojan Ščuka**, Park Škocjanske jame, direktor
- **mag. Sanja Marija Pellis**, Center za idrijsko dediščino / Idrija UNESCO Global Geopark, direktorica
- **Irena Šinkovec**, Mestni muzej Ljubljana, muzejska svetovalka, kustosinja za prazgodovino

Moderatorja strokovnega omizja bosta **dr. Simon Kerma** in **dr. Aleš Gačnik** s Katedre za kulturni turizem (Fakulteta za turistične študije Turistica, Univerza na Primorskem).

Omizju sledi druženje v prostorih fakultete.

Dogodek posvečamo Evropskemu letu kulturne dediščine.

Organizacija: Katedra za kulturni turizem, Fakulteta za turistične študije Turistica UP

Slika 61: Vabilo na okroglo mizo Unesco in turizem.

Slika 62: Glavni protagonisti okrogle mize (od leve proti desni): Aleš Gačnik, Sanja Marija Pallis, Vesna Mohar Mehmedović, Stojan Ščuka, Bojan Kocjah, Simon Kerma. Portorož, 2018.
Foto: Milka Sinkovič.

Glavna vprašanja, ki so zaznamovala okroglo mizo, so bila naslednja: Ali se država in njeni državljani zavedajo razvojnega in komunikacijskega potenciala Unescovih enot pri nas? Kaj ima od tega lokalno prebivalstvo, občine in regije? Kako svetovno dediščino povezovati s turizmom, kako jo vključevati v turistično prepoznavnost in razvoj destinacij?

Nekaj mesecev po 2. svetovni vojni, natančneje, 16. novembra 1945 je bila ustanovljena Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo. Leta 1972 je bila na generalni skupščini Unesca sprejeta Konvencija o varovanju svetovne kulturne in naravne dediščine, ki jo lahko razumemo kot globalno prelomnico, ki je zaznamovala preteklost in prihodnost naših odnosov do dediščin svetovnega pomena, potrebnih varovanja in ohranjanja za prihodnje rodove. Na seznam svetovne dediščine so vpisana območja z izjemno univerzalno vrednostjo, pomembno za vse človeštvo. Do obdobja izvedbe okrogle mize je bilo vpisanih 1.092 območij, med njimi tudi štiri območja iz Slovenije: Škocjanske jame s podzemnim rečnim ka-

Slika 63: »Okrogla miza«. Portorož, 2018. Foto: Maruša Prapotnik.

njonom, Prazgodovinska kolišča pri Igu z dediščino starodavnih koliščarjev, Idrija z dediščino živega srebra in Prvinski bukovi gozdovi v rezervatih Pragozd Krokar in Snežnik-Ždrocle.

Med Unescovimi konvencijami moramo izpostaviti tudi Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine iz leta 2003, katere namen je varovanje in spoštovanje nesnovne kulturne dediščine skupnosti, skupin in posameznikov ter dvigovanje zavedanja o njeni pomembnosti na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni. Na tej Unescovi listi je 337 enot nesnovne kulturne dediščine sveta, med drugim tudi Škofjeloški pasijon in Obhodi kurentov. Unescov medvladni odbor zavarovanja nesnovne kulturne dediščine je na zasedanju, ki je prav v času naše okrogle mize potekala v Port Louisu na Mavricijusu, odločil, da se na Unescov reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva vpiše tudi transnacionalna nominacija Veščina suhozidne gradnje, pozitivno oceno pa je dobila tudi nominacija Kleklanje čipk.

Slika 64: »Okrogla miza« je vzbudila veliko zanimanje strokovne javnosti in medijev. Portorož, 2018. Foto: Maruša Prapotnik.

Dogodek in odmevi nanj nas nagovarjajo z jasnimi sporočili, da je prihodnost slovenskega turizma odvisna tudi od stopnje razvitosti kulturnega turizma ter posledično tudi od tenkočutnega trajnostnega povezovanja narave in kulturne dediščine s turizmom. Eden glavnih magnetov za prihod tujih turistov, žal še precej neizkoriščenih, je prav svetovna dediščina na Slovenskem, vpisana na Unescovo reprezentativno listo snovne in nesnovne dediščine sveta, ki predstavlja enega od glavnih stebrov razvoja kulturnega turizma na Slovenskem, kot je opredeljeno v strateških nacionalnih dokumentih.¹ Prihodnost kulturnega turizma pa bo v veliki meri odvisna tudi od formalnega sistema izobraževanja - študija kulturnega turizma na vseh stopnjah univerzitetnih študijskih programov!

1 Slovenska turistična organizacija, 2017.

Slika 65: »Okrogla miza«. Portorož, 2018. Foto: Maruša Prapotnik

Unescova snovna dediščina na Slovenskem skozi objektivne fotografov

Aleš Gačnik

Pod okriljem Katedre za kulturni turizem smo po izpeljanih terenskih ogledih in srečanjih z glavnimi akterji, povezanimi z Unescovimi enotami svetovne snovne dediščine na Slovenskem (Škocjanske jame, kolišča na Ljubljanskem barju, dediščina živega srebra Idrija, gozdna rezervata starodavnih in prvinskih bukovih gozdov Pragozd Krokar in Snežnik-Ždrocle), pripravili fotografsko razstavo v Galeriji AvanTuristica na Fakulteti za turistične študije Turistici. Prevladujoč dokumentarno-fotografski pristop do vseh nacionalnih Unescovih lokalitet so predstavili Šarolta Godnič Vičič, Simon Kerma, Zorana Medarić in Aleš Gačnik.

Z razstavo smo želeli komunicirati pomen sondažnega terenskega raziskovanja na primeru vključenosti Unescovih lokacij v turistično ponudbo Slovenije z različnih zornih kotov - sistemov varovanja, komunikacije, interpretacije, konstrukcije imaginarija ... Z razstavo, kot specifičnim medijem, smo želeli doseči predvsem dvoje: 1 - vizualizirati in predstaviti utrinke s terenskega raziskovalnega dela članov katedre za kulturni turi-

Slika 66: Vabilo na razstavo Unescova snovna dediščina na Slovenskem. Porotorož, 2019.
Foto: Aleš Gačnik.

zem; 2 – popularizirati in promovirati snovno dediščino in naravne vrednote kot strateške temelje za razvoj (kulturnega) turizma na Slovenskem. Fotografski fragmenti kot subjektivni pogledi na Unescovo dediščino odražajo različne avtorske poetike raziskovalcev. Skozi branje fotografij lahko razberemo tudi njihove raziskovalne interese in pristope kot tudi načine fotografskega beleženja in privajanja sveta. Razstava je bila na ogled od 18. 3. 2019 do 14. 1. 2020.

6

dodatek

Slika 67: »Srečno!« Rudarski pozdrav pred odhodom v rudnik.
Antonijev rov, Idrija, 2018. Foto: Aleš Gačnik

Vizualni spomini na projektno delo

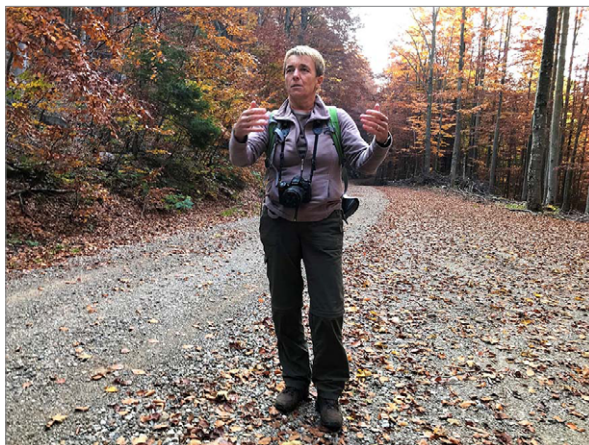
Vse fotografije z Unesco lokacij, 2018: Aleš Gačnik, Simon Kerma

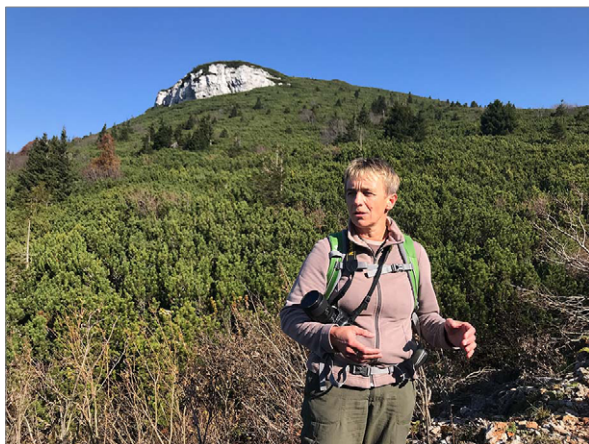
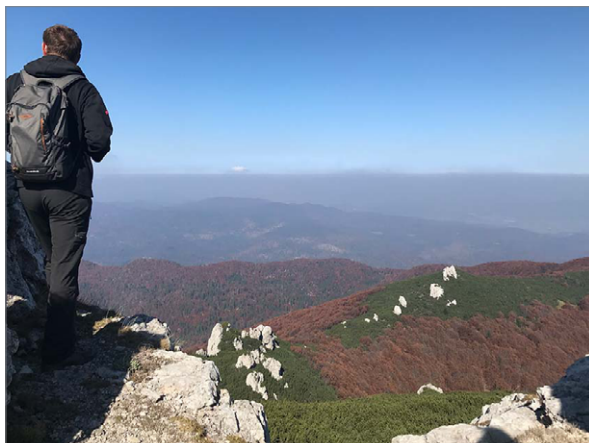
DODATEK

DODATEK

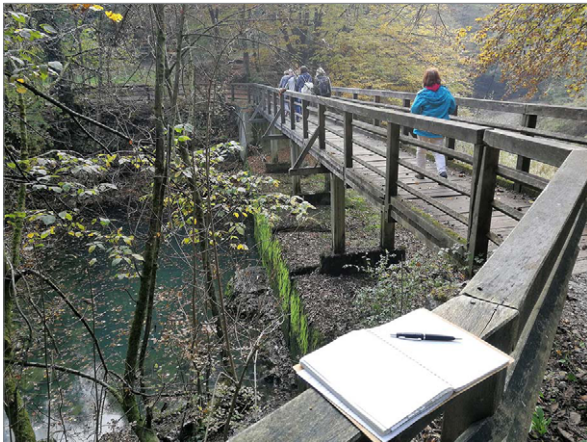

DODATEK

DODATEK

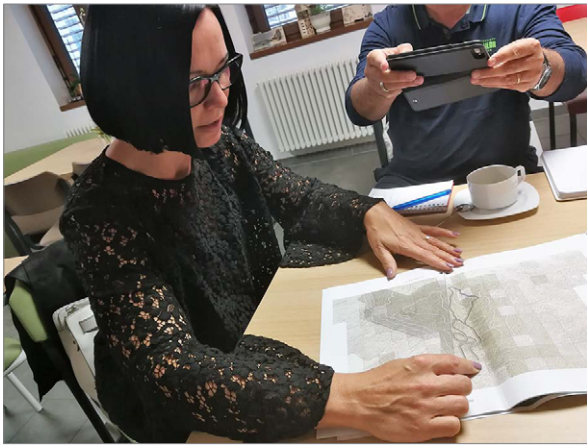

DODATEK

DODATEK

DODATEK

DODATEK

DODATEK

Članice in člani Katedre za kulturni turizem. Škocjanske jame, 2018. Foto: naključni obiskovalec.

Beseda o Katedri za kulturni turizem

Katedra za kulturni turizem Fakultete za turistične študije Turistice se zavezuje za kakovost v izobraževanju in raziskovanju, se aktivno povezuje z domačimi in tujimi akademskimi ustanovami ter s strokovnimi in drugimi organizacijami s področja kulture in turizma. Člani katedre so strokovnjaki na področju družboslovnih in humanističnih ved. Tako si prizadevajo za kritično obravnavo turizma kot družbenega pojava in analizirajo njegove učinke v praksi. Stremijo k raziskovanju in preučevanju širokega razpona tem z različnih področij kulturnega turizma. Da bi zagotovili globalne razumevanje slednjega, spodbujajo interdisciplinarno povezovanje in aktivno sodelujejo pri državnih, regionalnih in mednarodnih raziskavah ter razvojnih projektih. Katedra za kulturni turizem je odgovorna za razvoj dodiplomskih in podiplomskih študijskih vsebin s področja kulture in kulturne dediščine v povezavi s turizmom. Prek različnih partnerstev na državni in mednarodni ravni si katedra prizadeva zagotoviti priložnosti za izobraževanje, usposabljanje in zaposlovanje študentov in diplomantov UP FTŠ Turistice.

Katedra za kulturni turizem je nosilka povezav z Unescovo mrežo univerz za kulturo, turizem in razvoj (*UNESCO-UNITWIN Network »Culture, Tourism and Development«*) in je tako odgovorna za ohranjanje povezav znotraj mreže ter aktivno vključena v njene dejavnosti.

viri in literatura

- ARSO. (2019). *Atlas okolja*. http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso.
- Beck, U. (2016). *The Metamorphosis of the World*. Polity Press.
- Brezovec, A. (2015). Tržni potenciali muzejskega turizma obalnega dela Istre, projekt HISTUR. *Studia universitatis hereditati*, 3(1/2), 11-27.
- Buhalis, D., Darcy, S. in Ambrose, I. (Ur.). (2012). *Best practice in accessible tourism: Inclusion, disability, ageing population and tourism*. Channel View Publications.
- Burns N., Paterson K. in Watson N. (2009). An inclusive outdoors? Disabled people's experiences of countryside leisure services. *Leisure Studies*, 28(4), 403–417.
- Center za idrijsko dediščino. (2016). *Idrija: Odkrijte mesto Unescove dediščine* [brošura].
- Center za upravljanje z dediščino živega srebra. (2018). *Rudnik živega srebra Idrija* [brošura].
- Contage, D. (2017). Traveling Children. Thinking about Education as Displacement. V D. Kennedy in B. Bahler (Ur.), *Philosophy of Childhood Today. Exploring the Boundaries* (s. 93-104). Lexington Books.
- Council of Europe. (2019). *Network of Austrian World Heritage Sites*. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/-/network-of-austrian-world-heritage-sites>.
- CUDHg - Center za upravljanje z dediščino živega srebra Idrija. (2019). <http://www.cudhg-idrija.si/predstavitev/>.
- Darcy, S. (2006). *Setting a Research Agenda for Accessible Tourism*. Sustainable Tourism CRC.
- Darcy, S. in Dickson, T. (2009). A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32-44.
- Dobrovoljc, H. (junij 2015). Mednarodna kratica UNESCO ASP. *Jezikovna svetovalnica*. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/943/mednarodna-kratica-unesco-asp>.
- Hayashi, N. in Bouchenaki, M. (2017). Sites and museums: a pact for heritage and diversity. *World Heritage*, 83, 6-11. <https://fr.calameo.com/read/003329972fafb4b271782>.
- ICOM. (2017). *UNESCO Priporočilo o zaščiti in promociji muzejev in zbirk, njihove raznolikosti in vloge v družbi*. ICOM, Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor. http://www.icom-slovenia.si/fileadmin/user_upload/

dokumenti/UNESCO-va_priporocila/ PRIPOROCILO_ O_VARSTVU_ IN_PROMOCIJI_MUZEJEV_IN_ZBIRK_UNESCO.pdf.

Javni zavod Krajevski park Ljubljansko barje. (2018). *Program dela in finančni načrt Javnega zavoda Krajevski park Ljubljansko barje za leto 2018*. http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/Program%20dela%202018_Kon%C4%8Dno%20-%20%C4%8Distopis.pdf.

Javni zavod Park Škocjanske jame. (2015). *Naravovarstveni nadzor*. <http://www.park-skocjanske-jame.si/vsebina/zavarovano-obmocje/naravovarstveni-nadzor>.

Jurinčič, I. (2020). Spatial planning of tourism in protected nature areas in Slovenia and the tourism carrying capacity of Škocjan Caves Regional Park. V M. Koderman in V. T. Opačič (Ur.), *Challenges of tourism development in protected areas of Croatia and Slovenia* (s. 191-209). Založba Univerze na Primorskem, Hrvatsko geografsko društvo.

Kennedy, D. in Bahler, B. (2017). Introduction. V D. Kennedy in B. Bahler (Ur.), *Philosophy of Childhood Today. Exploring the Boundaries* (s. ix-xix). Lexington Books.

Konvencija o otrokovih pravicah. (1989). <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateralaloclovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/73241a9c65/Konvencija-o-otrokovi-pravicah.pdf>.

Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine. (1974). *Uradni list SFRJ*, 56/74.

Krajevski park Ljubljansko barje. (2011). Začasne upravljalvske smernice za KP Ljubljansko barje. <http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/ZUS%20KPLB%202011.pdf>.

Krajevski park Ljubljansko barje. (2011a). *Koliščarji na Ljubljanskem barju* [brošura].

Lebe, S. S., Milfelner, B., Gačnik, A., Pestotnik, D., Zalokar, T. in Blažič, P. (2009). *Strategija razvoja kulturnega turizma na Slovenskem*. Slovenska turistična organizacija.

Luiza, S. M. (2010). Accessible tourism – the ignored opportunity. *Annals of Faculty of Economics*, 1(2), 1154-1157.

Mihalič, T., Knežević Cvelbar, L. idr. (2017). *Strategija trajnostne rasti slovenskega turizma 2017-2021*. Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo RS.

- Ministrstvo za kulturo RS. (2019). *Register kulturne dediščine*. <https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b>.
- Ministrstvo za okolje in prostor. (2017). *Vpis slovenskih bukovih gozdov Pragozd Krokav in Snežnik-Ždrocle na UNESCO Seznam svetovne dediščine*. <http://www.natura2000.si/aktualno/novice-in-dogodki/novica/article/711>.
- Naniopoulos, A. in Tsalis, P. (2015). A methodology for facing the accessibility of monuments developed and realised in Thessaloniki, Greece. *Journal of Tourism Futures*, 1(3), 240-253.
- Park Škocjanske jame. (n.d.). *Park Škocjanske jame, Slovenija* [brošura].
- Pearson Education. (n.d.). Site. *Longman Dictionary of Contemporary English Online*. <https://www.ldoceonline.com>
- PISO - Prostorski informacijski sistem občin. (2019). <https://www.geoprosstor.net/PisoPortal/>
- Rappresentanza Permanente d'Italia UNESCO. (2019). *SAFEGUARDING CULTURAL HERITAGE*. https://delegazioneunesco.esteri.it/rappunesco/en/l-italia-all-unesco/cultura/cultura_o.html.
- Resolucija o Programu varstva in razvoja Parka Škocjanske jame za obdobje 2019-2023. (2019). <https://www.park-skocjanske-jame.si/vsebina/uprava-parka/upravljavski-nacr>.
- Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Center za upravljanje z dediščino živega srebra Idrija. (2011). *Uradni list RS*, 55/2011.
- Slovenska turistična organizacija. (2017). *Operativni načrt trženja kulturnega turizma Slovenije 2018-2020*. https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/turisticni-produkti/onkult_2018-2020_web.pdf.
- Slovenski pravopis*. (2001). Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stokin, M. (2016). *Dediščina Slovenije in UNESCO - Slovenian UNESCO heritage*. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ICOMOS Slovenija. http://www.icomos.si/files/2016/10/UNESCO_web.pdf.
- Teixeira, P., Teixeira, L. in Eusébio, C. (2020). Accessible@ tourism 4.0: An Exploratory Approach to the Role of Industry 4.0 in Accessible Tourism. *V Handbook of Research on Social Media Applications for the Tourism and Hospitality Sector* (s. 192-211). IGI Global.
- UNESCAP. (2009). Appendix. *V Takayama Declaration on the Development of Communities-for-All in Asia and the Pacific*. https://www.accessibleto-urism.org/resources/takayama_declaration_top-e-fin_171209.pdf.

- UNESCO. (2016). *Recommendation concerning the Protection and Promotion of Museums and Collections, their Diversity and their Role in Society*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246331>.
- UNESCO. (2019). *Táncház method: a Hungarian model for the transmission of intangible cultural heritage*. <https://ich.unesco.org/en/BSP/tanchaz-method-a-hungarian-model-for-the-transmission-of-intangible-cultural-heritage-00515>.
- UNESCO. (2019a). *World Heritage List*. <http://whc.unesco.org/en/list/>.
- UNESCO. (2019b). *UNESCO Global Geoparks*. <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/unesco-global-geoparks/>
- UNESCO (2019c). *Man and the Biosphere Programme*. <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/man-and-biosphere-programme/>
- Uredba o Krajinskem parku Ljubljansko barje. (2008). *Uradni list RS*, 112/2008.
- Uredba o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom. (2005). *Uradni list RS*, 88/2005.
- Veliki angleško-slovenski slovar Oxford*. (2005). Site. Državna založba Slovenije.
- Vodič po dostopnem turizmu. (2018). Projekt Elevator. https://www.accessibletourism.org/resources/io3_2_indutry-sl-final2.pdf.
- Weber, I. (2014). Dialoguing Children's Travel: Chronotopes, Narratives and Guides. *Academica Turistica*, 7 (1), 3-15.
- World Tourism Organization. (2016). *Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Best Practices – Module I: Accessible Tourism – Definition and Context*. UNWTO.
- Wyness, M. (2018). *Childhood, Culture & Society in a Global Context*. SAGE.
- Zakon o ohranjanju narave. (1999). *Uradni list RS*, 56/1999.
- Zakon o regijskem parku Škocjanske jame. (1996). *Uradni list RS*, 57/1996.
- Zakon o varstvu kulturne dediščine. (2008). *Uradni list RS*, 16/2008.
- Zakon o varstvu podzemnih jam. (2004). *Uradni list RS*, 2/2004.
- Zakonu o zasebnem varovanju. (2011). *Uradni list RS*, 17/2011
- Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij ICOMOS/SI. (2003). Atenska listina o ohranjanju in obnovi zgodovinskih spomenikov. V ICOMOS/SI, *Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS* (s. 17-21). (Originalna listina objavljena 1931).

Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij ICOMOS/SI. (2003a). Beneška listina / Mednarodna listina o ohranjanju in obnovi spomenikov in spomeniških območij. V ICOMOS/SI, *Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS* (s. 25-28). (Originalna listina objavljena 1964).

